ప్రకటన.

ద్రౌపదీ మానసంరక్షణము. (నాటకము) వెల రు 1- 8-0

కాశీసారము. (శ్రీశంకరులకృతికిఁ దెనుఁగు) ,, ,, 0- 6-0

శివధ్యాన సుధానిధి. (స్తోత్రము 108 పద్యములు),, 0- 8-0

చారుచర్య (క్షేమేంద్రమహాకవికృతికిఁ దెనుఁగు) ,, 0- 8-

గంగాలహరి(పండితరాయ శ్రీజగన్నాథుని కృతికిఁ దెనుఁగు)1-0-

సభారంజనము. (శ్రీనీలకంఠదీక్షితులకృతికిఁ దెనుఁగు) 0-12-

కలివిడంబనము. వైరాగ్యము. డిటో 1- 8-

సుభాషితరత్నమాల (అచ్చగుచున్నది)

గీతామృతము.

సుభద్రాకల్యాణము.

ప్రసన్నరాఘవాఖ్యానము.(నృసింహపండితవిద్వన్మణిప్రణీతము)

పై గ్రంథములు వలయువారలీ క్రిందివిలాసమునకు వ్రాసి తెప్పించుకొనవచ్చును.

విలాసము:— మక్కపాటి వేంకటరత్నం

నాగవరప్పాడు

ఉంగుటూరు పోస్టు, కృష్ణాజిల్లా.

శ్రీ మధుసూదన ప్రింటింగ్ వర్క్సు, తెనాలి.

శారదా రత్నమాల. ౩

కలివిడంబనము - వైరాగ్యము

మహాకవి శ్రీ నీలకంఠదీక్షితుని సంస్కృతమునకుఁ దెనుఁగు)

అనువాదకుఁడు

మక్కపాటి వెంకటరత్నం.

వెల రు. ౧—౮—౦

ప్రథమ ముద్రణము. ౧౦౦౦ ప్రతులు.

ఖర కార్తీకము.

పీఠిక

సంస్కృతకవిగణమున లబ్ధప్రతిష్ఠుఁడును మఖియు శైవదీక్షాపరుండును శతాధికగ్రంథకర్తయు నైన శ్రీ నీలకంఠ దీక్షితుఁడు సారస్వతలోకమునఁ జిరపరిచితుఁడు. ఈ మహాకవి రచించిన సభారంజన కలివిడంబన వైరాగ్యము లనునీ శతకత్రయమును నే నిప్పటి కించుమించు పదునైదేఁడులకుఁ బూర్వమే యాంధ్రీకరించితిని. అందు సభారంజనముమాత్ర మప్పుడే ముద్రితమయ్యె. ఈ పదునాలుగేం డ్లజ్ఞాతవాసమున నున్న కలివిడంబన వైరాగ్యము లిప్పుడు దైవకృపచే ముద్రితములై వెలువడినవి. మహాకవి కలివిడంబనమున కవిజ్యోతిషభిషగాది నానావర్గములవారి ధర్మనిర్వహణమునందలి లోటుపాటులను లోకకల్యాణము నుద్దేశించి ఆయాలోపములను సవరించికొనుటకై నిస్సంకోచముగ నుద్ఘాటించియున్నాఁడు. భరతభూమి చిరకాలము యవనపాశ్చాత్య పాలనములకు లోనైయుండుటచే తత్తత్సంస్కృతులు భారతీయగర్భగృహములను సైతము గైవసమొనరించుకొని నిరాఘాటముగ నడుగడుగునను నిజదుర్నీతిని బ్రదర్శించు నీసమయమున మననడవడిని చక్కదిద్దికొనఁ బూర్వస్మృతినిఁ గలిగింప నీగ్రంథము కొంతవఱకు సహకారి కాఁగల దనుకొందును. ఇంక వైరాగ్యశతకమును జదువుచున్నప్పు డెట్టి పాషండహృదయు మేనియు దాత్కాలికముగ నైన విరాగోన్ముఖు మగుననుటలో నేమాత్రమును సంశయింపఁ బనియుండదు. మచ్చున కొక శ్లోకమును వ్రాసి [illegible].

"శుక్ల విమోకస్థానం మలమూత్ర త్యాగదేశవ త్స్రీమపి
స్త్రీయ ఇతి విధినా విహితం కియ దత్ర జనా నిమజ్జ ?"

గీ॥ తలఁప మలమూత్రవర్జనస్థలమువలెనె
చెలువ లను శుక్లమోచనస్థల మొకండు
బ్రహ్మ నిర్మించెను నిరంతరంబు దాస
సుర్వీజను లెంతగా మునుఁగుచున్నవారు?.

ఇత్యాదికము లెన్నియో యైహికవాంఛాధీన మై యజ్ఞానావృ
తమైన హృదయమున కుత్తేజమును గల్గించుచున్నవి. ప్రాజ్ఞ
లు సావధానముగ బఠించి యానందించెదరుగాక.

కృతజ్ఞత

ఇటీవల నేను తెనాలినుండి గుంటూరునకు మోటారులో
పయనింపవలసివచ్చెను. ఆబస్సులోనే గుంటూరున కేగుచున్న
శ్రీ ఈదర వెంకటరావు పంతులుగారిని వారి బావమఱుదులు
పాలుట్ల పాలంకయ్యగారిని గలసికొనుటతస్థించె. చాలకాలము
క్రిందట నా ద్రౌపదీమానసంరక్షణ ముద్రణ సందర్భమున పం
తులువారితో నాకుఁగొంత పరిచయము కలదు గావున బర
స్పరకుశలప్రశ్నానంతరము నాచేరచింపఁబడి ముద్రింపబడియుం
డిన గంగాలహరీకావ్యమును వారి కొసంగితిని. మీరే వినిపిం
పుఁడనిరి. కొన్ని శ్లోకములును వాని భాషాంతరీకరణములను విని
పించితిని. ఆనందించిరి ఇంకే మేని వ్రాసితిరా యనిరి. కలివిడం
బనము వైరాగ్యము సుభాషితరత్నమాల మున్నగున వము
ద్రితములనుచు నప్పు... డనేయున్న సుభాషితరత్నమాలను.

జూపితిని. అందులకొన్నిటిని వినిపింపుడనిరి. అచ్చటచ్చటఁ జదు
వుచుండఁగనే గమ్యస్థానమును జేరితిమి. కార్యాంతరవ్యగ్రుఁడనైన
నన్ను పని తీరిన వెనుక వారి పుస్తకశాలవద్ద కలుసుకొనఁగోరిరి.
తరువాత నీ గ్రంథముద్రణ కార్యకలాపము శ్రీ పంతులుగారి
వలననే ప్రవర్తితమైనది. రసికవతంసుల సౌమ్యోదారత ఇట్లే
యుండునుగదా ? మాతృభాషాభిమాన పోషకత్వములు
తోడునీడలైన మహితులిట్టివారలింకను గలుగుటంబట్టియే
ప్రాచీనసంస్కృతి కాంధ్రదేశమునందింకనుగొంత భవిష్యత్తు కల
దని యాశించవలసియున్నది. నిరాడంబరులు సారస్వతసేవా
తత్పరులునైన శ్రీ వేంకటరావుపంతులుగారికి పాలంకయ్యగారికి
బరమేశ్వరుఁ డితోధికాయురారోగ్యైశ్వర్యములను బ్రసాదిం
చుచు నిరంతరము సారస్వతసేవయందప్రమత్తులను గావించుగాక

నాగవరప్పాడు,
నవంబరు 1951

ఇట్లు
బుధవిధేయుఁడు
మక్కపాటి వేంకటరత్నం.

ప్రార్థన

గీ॥ నీలకంఠుని రసన వర్ణితసమస్త
గతుల నటియించినట్టి భారతికి నాదు
భద్రజిహ్వాంచలము తాండవం బొనర్ప
నగునుగావుత వరనర్తనావసథము.

మంగళాచరణము

ఉ॥ భూరిగుణాఢ్య సూర్యజనపూజ్య
మనర్ఘము హృద్యకాంతివి
స్ఫార మభీష్టదాయకము భర్జితదుష్కలి
కల్మషంబు సం
స్కారమనోజ్ఞ మద్భుతము శాశ్వత మీ
కృతిరత్నహార మొ
ప్పారు విశిష్టవిశ్రుతి ననంత ననంతముగా
శివాదృతిన్.

కృతిసమర్పణము

గీ॥ అమరభారతి నీలకంఠాఖ్యసుకవి
నిర్మితంబును మామకాంధ్రీకృతమ్ము
కలివిడంబన మీ శతకంబు పేర్మి
శంకరాంఘ్రిషట్పదలాస్యజలజ మగుత.

కలివిడంబనము

౭ విడంబనమ్

శ్లో॥ న భేతవ్యం న బోద్ధవ్యం
న శ్రావ్యం వాదినో వచః
ఝటితి ప్రతివక్తవ్యం
సభాసు విజిగీషుభిః.

„ అసమ్భ్రమో విలజ్జత్వ
మవజ్ఞా ప్రతివాదిని
హాసో రాజ్ఞః స్తవశ్చేతి
పఞ్చైతే జయహేతవః.

„ ఉచ్చై రుద్ఘోష్య జేతవ్యం
మధ్యస్థశ్చే దపణ్డితః
పణ్డితో యది తత్రైవ
పక్షపాతాధిరోప్యతామ్.

„ లాభో హేతు ర్ధనం సాధ్యం
దృష్టాన్తస్తు పురోహితః
ఆత్మోత్కర్షో నిగమన
మనుమానే ష్వయం విధిః.

„ అభ్యాస్యం లజ్జమానేన
తత్త్వం జిజ్ఞాసునా చిరమ్
జిగీషునా హ్రియం త్యక్త్వా
కార్యః కోలాహలో మహాన్.

గీ॥ సభల విజయేచ్ఛ కలవారు సత్వరంబు
తవిలి ప్రత్యుత్తరం బీయఁ దగునెకాని
యెదిరివాదంబుఁ జెవిదూర్చు టేని భీతి
నూను టేనియు బోధించు టేని తగదు. ౧

గీ॥ సిగ్గుమాలుట తడఁబాటుఁ జెందకుంట
యెదిరి నవమానపఱచుట సదసునందు
నవ్వుటయు భూమివిభుని వర్ణనముసేఁత
పరమజయహేతుభూత మీ పంచకంబు. ౨

గీ॥ పండితేతరుఁ డగు మధ్యవర్తి యైన
బూకరించి జయంబును బొందఁదగును
అధికవిద్వాంసుఁ డైనచో నతనియందుఁ
బక్షపాత మారోపింపవలసియుండు. ౩

ఉ॥ ఎంతయులాభమే ప్రకృతహేతువు ద్రవ్యముసాధ్య మింక దృ
ష్టాంతక మాపురోహితుఁ డహర్నిశ మాత్మగుణోన్నతిస్తుతిన్
తాంతుఁడుఁ గామి యేనిగమనం బనమానములందు మేటి సి
ద్ధాంత మిదే కలిన్ సరసతం బరికించిన న్యాయవేదికిన్. ౪

గీ॥ చిరము సిగ్గరి యై యభ్యసింపవలయు
శాస్త్రతత్త్వవిజ్ఞానవాంఛాపరుండు
సిగ్గుమాలి జిగీషువు సేయవలయు
చిత్తకోలాహలంబు మహత్తరముగ. ౫

శ్లో॥ పాఠనైః గ్రంథనిర్మాణైః
ప్రతిష్ఠా తావదాప్యతే
ఏవం చ తత్త్వవ్యుత్పత్తి
రాయుషోఽన్తే భవేన్న వా.

,, స్తోతారః కే భవిష్యన్తి
మూర్ఖస్య జగతీతలే
న స్తౌతిచే త్స్వయం చ స్వం
కదా తస్యాస్తు నిర్వృతిః.

,, వాచ్యతాం సమయోఽతీతః
స్పష్ట మగ్రే భవిష్యతి
ఇతి పాఠయతాం గ్రంథే
కాఠిన్యం కుత్ర వర్తతే.

,, అగతిత్వ మతిశ్రద్ధా
జ్ఞానాభాసేన తృప్తతా
త్రయః శిష్యగుణా హ్యేతే
మూర్ఖాచార్యస్య భాగ్యజాః.

,, యది న క్వాపి విద్యాయాం
సర్వదా క్రమతే మతిః
మాన్త్రికాస్తు భవిష్యామో
యోగినో యతయోఽపి వా.

గీ॥ గ్రంథనిర్మాణ పాఠనక్రమములందు
నించుమించుగ కీర్తి లభించుగాని
కల్గునో కల్గదో? మేను గల్గునంత
కక్కటా! సత్యవిజ్ఞాన మల్పమేని. ౬

గీ॥ జడజనునిఁ జేరి కొండాడఁ జాలువార
లీ జగద్వలయంబున నెవరు కలరు?
తనకుఁ దా నేని స్తుతియించుకొనకయున్న
బరమ నిర్వృతి వాని కెప్పటికిఁ గలుగు? ౭

గీ॥ కాలము గతించుచున్నదిగాన మీఁద
చదువు మర్థంబు ముందఱ స్పష్టపడెడు
ననుచు నీరీతిఁ జదివించు నట్టిఁడునకు
గ్రంథమం దేడ కఠినత గడలుకొనును? ౮

కం॥ జడగురుని భాగ్యవశమున
గడలు కొనుఁ శిష్యునందుఁ గడుశ్రద్ధయు నొం
డెడ గతిఁగానమి జ్ఞానపు
గుడుసునఁ బరితృప్తి యనెడు గుణములు మూఁడున్ ౯

గీ॥ అఖిలవిద్యలలో దేనియందు నేని
చొఱవ చిక్కదు బుద్ధి కించుకయు నెప్డు
డప్డు డగు చున్నవారును మ్మవనిజనులు
మాంత్రికులో! సంయములో! యోగమార్గరతులో:

శ్లో॥ అవిలమ్బేన సంసిద్ధౌ
మాన్త్రికై రాప్యతే యశః
విలమ్బే కర్మబాహుల్యం
విఖ్యాప్యావాప్యతే ధనమ్. ౧౧

,, సుఖం సుఖిషు దుఃఖం చ
జీవనం దుఃఖశాలిషు
అనుగ్రహాయతే యేషాం
తే ధన్యాః ఖలు మాన్త్రికాః. ౧౨

,, యావ దజ్ఞానతో మాన
మాచారో వా విలక్షణః
తావన్మాహాత్మ్యరూపేణ
పర్యవస్యతి మాన్త్రికే. ౧౩

,, చారా న్విచార్య దైవజ్ఞై
ర్వక్తవ్యం భూభుజాం ఫలమ్
గ్రహచారపరిజ్ఞానం
తేషా మావశ్యకం యతః. ౧౪

,, ఆయుః ప్రశ్నే దీర్ఘమాయుః
వాచ్యం మౌహూర్తికై ర్జనైః
జీవన్తో బహుమన్యన్తే
మృతాః ప్రక్ష్యన్తి కిం పునః ౧౫

గీ. కార్యము ఘటించు నేని శీఘ్రముగ కీర్తిఁ
బడయుచున్నారు మాంత్రికప్రవరు లెలమి
నాలకించినఁ గొనుచుందు రర్థనిచయ
మనయమును గర్మబాహుళ్యమును వచించి. ౧౧

వె. సౌఖ్యవంతు లైన జనులకు సౌఖ్యంబు
దుఃఖవంతులకును దుఃఖభరము
నెవరిచ్ఛే ననుగ్రహింపఁబడుచు నుండు
నట్టిమాంత్రికులె కృతార్థు లవని. ౧౨

గీ. సంతతాజ్ఞానయుతమాన మెంతదనుక
నతివిలక్షణ మాచార న్నై రహించు
మాంత్రికులయందు నయ్యది మహిమరూప
మగుచుఁ బర్యవసించెడు నంతదనుక. ౧౩

గీ. ఎసఁగు గ్రహచారవిజ్ఞాన మెందుచేత
కాలవేదుల కావశ్యకంబొ? దాన
చారసమ్యగ్విచారణ సలిపి వారు
ఫలము దెలుపంగఁ దగినది పార్థివులకు. ౧౪

గీ. అరయ మాహూర్తికుండు దీర్ఘాయు వనుచుఁ
బలుకవలె జీవితప్రశ్న కలిగినపుడు
బ్రదికె నేని సన్మానసంపద ఘటిల్లు
మడియుచో నాత డింకేమి యడుగఁజాలు? ౧౫

శ్లో॥ సర్వం కోటిద్వయోపేతం
సర్వం కాలద్వయావధి
సర్వం వ్యామిశ్రమివ చ
వక్తవ్యం దైవచిన్తకైః ౧౬

,, నిర్ధనానాం ధనావాప్తిం
ధనినా మధికం ధనమ్
బ్రువాణాః సర్వదా గ్రాహ్యా
లోకై ర్జ్యౌతిషికాజనాః. ౧౭

,, శతస్య లాభే తామ్బూలం
సహస్రస్య తు భోజనమ్
దైవజ్ఞానా ముపాలమ్భో
నిత్యః కార్యవిపర్యయే. ౧౮

,, అపి సాగరపర్యన్తా
విచేతవ్యా వసున్ధరా
దేశో హ్యరత్నిమాత్రోఽపి
నాస్తి దైవజ్ఞవర్జితః. ౧౯

,, పుత్ర ఇత్యేవ పితరి
కన్యకేత్యేవ మాతరి
గర్భప్రశ్నేషు కథయ
న్దైవజ్ఞో విజయీ భవేత్.

గీ. అంతయు దలంప గోటిద్వయాభియుతము
నంతయుం దలంప గాలద్వయానధికము
నంతయుం దలంప సమ్మిశ్ర మనుచు నిట్లు
దైవచింతాపరుల్ చెప్పఁదగిన దెప్పుడు. ౧౬

గీ. కూటికేడకు ధనము చేకూరు ననుచు
ధనికున కిల్లొద్ది కార్యార్థాప్తి వోనదు ననుచు
సర్వదా పల్కుచుండురయో సమ్మతంబు
జ్యోతిషుక వైన వారికి జగమునందు. ౧౭

గీ. విడెము నిత్తురు శతము లాభించె నేని
యిడెద రన్నము వేయి చేపడిన యెడల
కార్యవైముఖ్యమున నింక కాలవేది
తలను వ్రాసినదే యగతాళిసేత. ౧౮

కం. శరనిధివేలా వలయిత
ధరణీచక్రంబునందుం దగ చింతింపన్
దొరక దొక మూరెడయినన్
ధర సాంవత్సరికవర్జితంబుగ నెచటన్. ౧౯

గీ. గర్భసంబంధ మగు ప్రశ్న కలిగినపుడు
తండ్రికిం బుత్రుం డనుచును దనయ యనుచు,
దల్లికిం జెప్ప నట్టికార్యాంతికుండె
పిడక వ్రాయింప వలంతి యౌ పిబయభేరి. ౨౦

శ్లో॥ నైమిత్తికాః స్వప్నదృశో
దేవతోపాసకా ఇతి
నిసర్గశత్రవః సృష్టా
దైవజ్ఞానా మమీ త్రయః ౨౦

„ వారాశ్చేతి గ్రహాశ్చేతి
తిథ్యశ్చేతి ఋక్షాణి జానతే
త్రితయం యే విజానన్తి
తే వాచస్పతయః స్వయమ్. ౨౧

„ స్వస్థైః సాధ్యో రోగైశ్చ
జన్తుభి ర్నాస్తి కిఞ్చన
కాతరా దీర్ఘరోగాశ్చ
భిషజాం భాగ్యహేతవః. ౨౨

„ నాతిధైర్యం ప్రదాతవ్యం
నాతిభీతిశ్చ రోగిణే
నైశ్చిన్త్యం నాదిమే దానం
నైరాశ్యాదేవ నాన్తిమే. ౨౩

„ శేషన్త్వస్తు యథాకామం
పథ్యన్తు కఠినం వదేత్
ఆరోగ్యం వైద్యమాహాత్మ్యా
దన్యథాత్వ మపథ్యతః ౨౪

గీ. స్వప్నవిదులు నైమిత్తికశాస్త్రపరులు
దేవతోపాసకులు ననం దివురు మువుర
సహజశత్రువులుగ సృష్టిసలిపె నౌర
జ్యౌతిషికులకు వారిజసంభవుండు. ౨౧

కం. వారముల నొక్కరుండును
దారల నొక డొకండు గ్రహవితానము నెఱుఁగున్
వారములు తారలును గ్రహ
వారము నెవఁ డెఱుఁగు వాఁడు వాచస్పతియే. ౨౨

గీ. స్వస్థులు నసాధ్యరోగులు లౌ జనులవలన
నర్థము లభింపఁబోదు రవ్వంత యైనఁ
గాతకులు దీర్ఘరోగులు గలుగుచుంట
వైద్యులకు భాగ్యహేతువు వసుధలోన. ౨౩

కం. అతిస్థైర్య మేని భయసం
భృతి నేనియుఁ గూర్పఁబోల దేలన నిశ్చిం
తతచేఁ దొల్గింట నిరా
శతచేఁ దుది రోగి ధనము జార్పఁడుగానన్. ౨౪

గీ. ఔషధం బేదియే నీయ నగునుగాని
పథ్య మతికఠినంబుగాఁ బలుకవలయుఁ
గుదిరెనా వైద్యమహిమ యూఁ గుదురకున్నఁ
బథ్యలోపంబుగాఁ దుదిం బరిణమించు. ౨౫

శ్లో॥ నిదానం రోగనామాని
సాత్మ్యాసాత్మ్యే చికిత్సితమ్
సర్వమప్యుపదేక్ష్యన్తి
రోగిణః సదనే స్త్రియః ౧౬

,, జృంభమాణేషు రోగేషు
మ్రియమాణేషు జన్తుషు
రోగతత్త్వేషు శనకై
వ్యుత్పద్యన్తే చికిత్సకాః ౧౭

,, ప్రవర్తనార్థ మారమ్భే
మధ్యే త్వౌషధహేతవే
బహుమానార్థ మన్తే చ
జిహీర్షన్తి చికిత్సకాః ౧౮

,, లిప్యమానేషు వైద్యేషు
చిరా దాసాద్య రోగిణః
దాయాదాః సమ్ప్రరోహన్తి
దైవజ్ఞా మాన్త్రికా అపి. ౧౯

,, రోగస్యోపక్రమే సాన్త్వం
మధ్యే కించి ద్ధనవ్యయమ్
శనై రనాదరః శాన్తౌ
స్నాతో వైద్యం నపశ్యతి. ౨౦

రోగము పేరు నిదానము
సాగినవిధ మంతదనుక చనిన చికిత్సా
భాగము విశద మొనర్తురు
రోగి నివాసమునఁగల సరోరుహనేత్రల్. ౨౬

వివిధగతుల రుజల్ విజృంభించుచుండఁ
బ్రాణికోటులు జీవముల్ బాయుచుండ
వైద్యులు విదగ్ధు లగుచున్నవారు రోగ
తత్త్వనిర్ధారణమున నిదానముగను. ౨౭

ప్రథమమందుఁ బ్రవర్తనార్థం బటంచు
మధ్యమధ్యాను వలసిన మందుల కని
అంతమున బహుమానార్థ మనుచు నిట్లు
ధనము గిలుబాడుదురు చికిత్సకులు ధరణి. ౨౮

అర్థలిప్సమానులై భిషగ్వరులెల్ల
చిరము రోగిచెంతఁ జేరియుండఁ
బ్రభవ మగుచునున్నవారు వైద్యజ్ఞులు
మాంత్రికులును జ్ఞాతిమండలమ్మె. ౨౯

సాంత్వనము సల్పుదురు రోగసంభవమున
నడుమ వెచ్చించుచుంద్రు ధనంబు నుంత
శాంతియందు ననాదృతి సల్పుచుంద్రు
స్నానమైన వైద్యుని ముఖ మేసఁ గనరు. 30

శ్లో॥ దైవజ్ఞత్వం మాన్త్రికతా
భైషజ్యం చాటుకౌశలమ్
ఏకైక మర్థలాభాయ
ద్విత్రియోగస్తు మహార్ఘః.

„ అనృతం చాటువాదశ్చ
ధనయోగో మహానయమ్
సత్యం వైదుష్యమిత్యేష
యోగో దార్రిద్యకారణః.

„ కాతరాణా మవిః స్తేత్త్వం
కార్పణ్య మవివేకతా
సర్వం మార్జన్తి కవయః
శాలీనాః ముష్టికింకరాః

„ న కారణ మపేక్షన్తే
కవయః స్తోతుముద్యతాః
కించిదస్తువతాం తేషాం
జిహ్వా పురఫురాయతే.

„ స్తుతం స్తువన్తి కవయో
న స్వతో గుణదర్శినః
కీటః కశ్చి దలినామ
కియతీ తత్రవర్ణనా.

సీ. జ్యోతిషంబును మంత్రశాస్త్రప్రసక్తి
చాటుకౌశలమును భేషజంబు తలఁప
నొకఁ డొకం డర్ధలాభము నొదవఁజేయు
రెండు మూఁ డొక్కచోఁ గూడియుండు టరిది. ౩౧

గీ. అనృతమును జాటువాదము ననెడు రెండు
గొలఁది మీఱిన ధనయోగములు ధరిత్రి
నమలనై దుష్యసత్యము లనెడు రెండు
గాఢదారిద్ర్యకారణయోగంబు లరయ. ౩౨

గీ. భీతి నేనియుఁ బ్రభుదుర్నీతి నేని
బంధుదాక్షిణ్యకృపాభిమానములు నేని
ఊచముట్టాగఁ బోఁగొట్టుచున్నవారు
కరము శాలీనముష్టింపచులు కవులు. ౩౩

గీ. పొగడ నుద్యుక్తు లగు కవిపుంగవులకు
కారణగణంబు లాహైతుకములు గావు
ఇంచుకంతేనిఁ బొగడని యెడల వారి
కనవరతమును బారవురలాడు జిహ్వ. ౩౪

గీ. స్తుతమునే స్తోత్ర మొనరించు మంద్రుగాని
కవివరుల్ గుణధర్మనుల్ గారు స్వాయము
కలదు తాన్మోద యనుకీటకం బొకండు
ప్రబలముగ దానిగుఱించి వర్ణన దేల?.

శ్లో॥ ఏకైవ కవితా పుంసాం
గ్రామ్యాయాశ్వాయ హస్తినే
అన్యతోఽన్నాయ వస్త్రాయ
తాంబూలాయ ప్రకల్పతే. ౫.

„ శబ్దాఖ్యం పరంబ్రహ్మ
సందర్భేణ పరిష్కృతం
విక్రీయతే కతిపయై
మృష్టాన్నైర్హీనసేవిభిః. ౬.

„ వరం యస్త్ర సరా[illegible]
న్వాణీం లబ్ధ్వాపి యే జనాః
లబ్ధ్వాపి కామధేనుం తే
లాఙ్గలే వినియుఞ్జతే. ౭.

„ ప్రశంసన్తో నరాభాసా
స్ఖలన్తోఽన్యథాన్యథా
కథం తరన్తు కవయః
కామపారమ్య వాదినః ౮.

„ యత్సందర్భే యదుల్లేఖే
యద్వ్యఙ్గ్యే నిభృతం మనః
సమాధేరపి తజ్జ్యాయః
కష్టరో యది వర్ణ్యతే. ౯.

సీ॥ ఆరయఁగ నిత్య మొక్కండె పూరుషులకు
గ్రామముల నేని మదగజస్తోమ మేని
రథ్యముల నేని యన్నవస్త్రముల నేని
విడెము నేనియుఁ మదకు కల్పింపఁజాలు. ౭౬

కం. సందర్భరహితకృతి నైన
... శబ్దార్థ ... మ్రాహ్మంబుల్
గొందఱు ...యుపెట్టుచు
నుందురు పెర వమ్ముసేయు చుండెదు సకలా. ౭౭

గీ. సత్యవాణి నెలద్రిఁయు సత సమనార్య
సమితిఁ ... కేజనులు వార
లమరసేనువు లభియింప ... మోని
ముదముతో ...మతిఁ గాడిఁ గట్టుదురు దాని. ౭౮

గీ. తివిరి కీర్తింత్రు నరనామధేయధరుల
స్వైరముగ దుష్ప్రసంగముల్ సలుపుచుండ్రు
కానుపారవ్యవాను ... కవిజనమ్ము
లెటులు దరియింప నేర్తురో యెఱుఁగరాదు. ౭౯

గీ. ఎట్టి సందర్భమున నేని యెట్టి వ్యంగ్య
వర్ణనంబున నేనెట్టి వ్రాత నేని
నిందమాననాన ... సర్గిక ... నైన
... మదిసమాదరముగ నన్న. ౮౦

శ్లో॥ గృహిణీ భగినీ తస్యాః
శ్వశురౌ స్యాల ఇత్యపి
ప్రాణినాం కలినా సృష్టాః
పఞ్చప్రాణా ఇమేఽపరే. ౪౧

,, జామాతరో భాగినేయా
మాతులా దారబాంధవాః
అజ్ఞాతా ఏవ గృహిణాం
భక్షయన్త్యాఖువద్గృహే. ౪౨

,, మాతులస్య బలం మాతా
జామాతు ర్దుహితా బలమ్
శ్వశురస్య బలం భార్యా
స్వయమేవాతిథే ర్బలమ్. ౪౩

,, జామాతు ర్వక్రతా తావత్
యావచ్ఛ్యాలస్య బాలతా
ప్రబుద్ధే మాత్రే సారల్యం
ప్రబుద్ధేఽస్మిన్పలాయనమ్. ౪౪

,, భార్యా జ్యేష్ఠా శిశుః స్యాలః
శ్వశ్రూః స్వాతంత్ర్యవర్తిని
శ్వశురస్తు ప్రవాసీ చ
జామాతు ర్భాగ్యకారణమ్. ౪౫

గీ॥ ధరణిజనులకు భార్యయుం దాని భగిని
అత్తమామలు శ్యాలకుం డనఁ దనర్చు
నేవుర సృజించెఁ గలి నిజాహీనధీః ప్ర
భావమున నపరప్రాణపంచకముగ. ౪౧

గీ॥ అల్లుండ్రు మాతులులు మే
నల్లుండ్రును భార్యవంక కగు చుట్టంబుల్
గుల్లి యొనర్తురు గృహిగృహ
మెల్లను నజ్ఞాతభంగి నెలుకలువోలెన్. ౪౨

కం. తనజనని మేనమామకుఁ
దనకొమరిత యల్లునకును దన శ్వశురునకున్
దనభార్యయు నతిథికి స్వీయ
మును విష.యగ్రహణమందుఁ బూర్ణబలంబుల్. ౪౩

గీ॥ తలఁప నల్లుని వక్రవర్తనము లెల్ల
మఱది బాల్యంబుదనుక నే మఱది తెల్విఁ
గనుచునుండఁగ సరలతఁ గనెడు తెవ్వి
నెనయఁగా నల్లుఁ డొగిఁ బలాయన మొనర్చు. ౪౪

గీ॥ భార్యయే తొలికాన్పు ప్రవాసి మామ
పిన్నవయసున జెలువారుచున్న మఱదు
లత్తగారు స్వతంత్రురా లగుట తలఁప
నల్లునకు భాగ్యదేవతాస్వాగతంబు.

శ్లో॥ భూషణై ర్వసనైః పాత్రైః
పుత్రాణా ముపలాలనైః
సకృదాగచ్ఛ గచ్ఛన్తి
కన్యా నిర్మార్ష్టి మన్దిరమ్. ౧౬

„ గృహిణీ స్వజనం వక్తి
శుష్కాహారం మితాశనమ్
పతిపత్న్యోస్తు బహ్వాశీ
క్షీరపాం స్తస్కరావపి. ౧౭

„ భార్యా ద్వే పుత్రశాలిన్యౌ
భగినీ పతివర్జితా
అశ్రాన్తకలహో నామ
యోగోఽయం గృహమేధినామ్. ౧౮

„ భార్యా ద్వే బహవః పుత్రా
దారిద్ర్యం రోగసమ్భవః
జీర్ణౌ చ మాతాపితరా
వేకైకం నరకాధికమ్. ౧౯

„ స్మృతే సీదన్తి గాత్రాణి
దృష్టే ప్రజ్ఞా వినశ్యతి
అహో మహదిదంభూతం
ఉత్తమర్ణాభి శబ్దితం. ౨౦

గీ॥ వస్త్రములు భూషణంబులు పాత్రము లని
తనదు సంతాన సముపలాలనము లనుచు
నూచముట్టుగఁ బితృగృహంబు బూడ్చివైచు
నరుదుగా వచ్చిపోవుచు నాడుపడుచు. ౪౬

గీ॥ తనదు సంబంధులను మితాశనులు శుష్క-
హారు లనుచును పెనిమిటి కైనవారు
తిండిపోతులు దొంగలు కొండెగాండ్ర
నసుచుఁ బ్రకటించుచుండు బ్రత్యహము గృహిణి. ౪౭

కం. సుతవతులు భార్య లిర్వురు
బతివర్జిత లైన యాడుపడుచు కలుగు నే
మితిలేని కలహయోగము
సతతంబు గృహస్థునకు విచారణసేయన్. ౪౮

గీ॥ భార్య లిర్వురు పుత్రులు బహుతరంబు
విడువ కలయించు రోగంబుఁ బేదఱికము
కరము ముదుసళ్ళు జనకు లొకానొకండె
దారుణము లైన నరకబాధలను మించు. ౪౯

గీ॥ తలఁపునకు వచ్చినంత గాత్రము వడంకు
గనులఁ బడినంత బుద్ధి యెల్లను నశించు
జగతి నీ యుత్తమర్ణాభిశబ్దితంబు
ఘోరభూత మ దెంతటి దారుణంబో ? ౫౦

శ్లో॥ అన్తకోపి హి జన్తూనాం
అన్తకాల మపేక్షతే
న కాలనియమః కశ్చి
దుత్తమర్ణాస్య విద్యతే. ॥౧॥

,, న పశ్యామో ముఖేదంష్ట్రాం
న పాశం వా కరాబ్జయోః
ఉత్తమర్ణ మవేక్ష్యైవ
తదా ఘ్యుద్విజతే మనః ॥౨॥

,, శస్త్రౌ సాన్త్వం ప్రతీకారః
సర్వరోగేషు భేషజం
మృత్యో మృత్యుంజయధ్యానం
దారిద్ర్యేతు న కిఞ్చన. ॥౩॥

,, శక్తిం కరోతి సంచారే
శీతోష్ణే మర్షయత్యపి
దీపయత్యుదరే వహ్నిం
దారిద్ర్యం పరమౌషధం. ॥౪॥

,, గిరం స్ఖలన్తీం నీలన్తీం
దృష్టిం పాదౌ విసంస్థులౌ
ప్రోత్సాహయతి యాఞ్చాయాం
రాజ్ఞైవ దరిద్రతా. ॥౫॥

గీ॥ అంతకుండైన జంతుసంహారణమునకు
నంతకాల మపేక్షించు నవనియందుఁ
గాలనియమము సుంతేని గానరాదు
ప్రాణాలను నేచ నప్పులవాని కకట!. ౫౦

గీ॥ కఠినదంష్ట్రికరాళంబుగాదు ముఖము
కరమునందు బాణంబును గలుగ దైన
నధిక మగుభీతి చిత్తము నావరించు
నుత్తమర్ణునిఁ గనినంత యొక్కపెట్ట. ౫౧

గీ॥ వైరిజనములఁ దేర్చ సాంత్వనము గలదు
సకలరుజల నడంప నౌషధము గలదు
మృతిఁ దొలంప మృత్యుంజయస్మృతియు గలదు
కట్ట! లేమికిఁ బ్రతిక్రియ కలుగ దెచట. ౫౨

గీ॥ శక్తిఁ గలిగించు మిగుల సంచారమందు
బాధశీతోష్ణములు సహింపఁగఁ జేయు
జాఠరాగ్ని కుద్దీపన సంఘటించు
నవని దారిద్ర్యమే పరమౌషధంబు. ౫౩

గీ॥ నడలఁ దటఁబాటు దృష్టిమాంద్యము ఘటించుఁ
బలుకునడికారమునఁ దొట్రుపాటుఁ గూర్చు
నతము యాచననీయఁ బ్రోత్సాహపరచు
నకట! పేదఱికంబు రాజాజ్ఞవోలె. ౫౪

శ్లో॥ జీర్యన్తే రాజవిద్వేషాః
జీర్యన్తే స్త్ర్యవిహితాన్యపి
ఆకించన్యబలాఢ్యానాం
అన్నతోఽజీర్ణమపి జీర్యతి.

" నాస్య చోరా న పిశునా
న దాయాదా న పార్థివాః
దైన్యం రాజ్యాదపి జ్యాయో
యది తత్త్వం ప్రబుధ్యతే.

" ప్రకాశయత్యహంకారం
ప్రవర్తయతి తస్కరాన్
ప్రోత్సాహయతి దాయాదాం
లక్ష్మీస్తః కించిదుపస్థితా.

" విడమ్బయన్తి యే నిత్యం
విదగ్ధాన్ ధనినో జనాన్
తయేవ తు విడమ్బ్యన్తే
శ్రియాః కించిదుపేక్షితాః

" ప్రామాణ్యబుద్ధిః స్తోత్రేషు
దేవతాబుద్ధిరాత్మని
కీటబుద్ధిర్మనుష్యేషు
నూతనాయాః శ్రియః ఫలమ్.

గీ॥ వేగ జీర్ణించు రాజవిద్వేష మైన
నవిహితము లైన సత్కర మరిగిపోవు
సధికదారిద్ర్యబలునకు సది యిదేల
జీర్ణ మయిపోవుసుమి గండశిలలె గాన. ౫౬

గీ॥ రాజ్యమునకన్న మిన్న యై పూజ్యమైన
తత్త్వము నెఱింగికొన్నచో దన్యులేని
జ్ఞాతు లేనియు మరి కొండెకాండ్రు నేని
యవనిపులు నేని లేరు దైన్యమును లేదు. ౫౭

గీ॥ ప్రకటనము జేసెదును నహంభావభరము
నెలమి తస్కరులను బ్రవర్తిలఁగఁ జేయుఁ
బ్రోత్సహించు దాయాదసమూహములను
సిరి యొకానొకచోట నిల్చిన రవంత. ౫౮

కం॥ సువిశారదు లగు ధనిక
ప్రవరుల వంచించు నెవఁడు బ్రత్యహ మతఁడే
తవిలి విడంబింపంబడు
నవని నుపేక్షాభియుక్త యగు సిరిచేతన్. ౫౯

గీ॥ పొగడికలయందును బ్రమాణబుద్ధి నుంట
తాన దైవంబుగా మదిం దలఁచుచుంట
జనులఁ గీటంబు లట్టులం గనుచు నుంట
నవనవశ్రీఫలంబు లెన్నంగ ధరణి. ౬౦

శ్లో॥ శృణ్వన్త ఏవ పృచ్ఛన్తి
పశ్యన్తోపి నజానతే
విడమ్బనాని ధనికాః
స్తోత్రాణీత్యేవ మన్యతే . ౧౦

,, ఆవృత్య శ్రీమదేనాన్ధా
నన్యోన్య కృతసంవిదః
స్వైరం హసన్తి పార్శ్వస్థా
బాలోన్మత్త పిశాచవత్ . ౧౧

,, స్తోతవ్యైః స్తూయసే నిత్యం
సేవనీయైశ్చ సేవ్యతే
న బిభేతి న జిహ్రేతి
తథాపి ధనినోజనః ౧౨

,, క్షణమాత్రం గ్రహావేశో
యామమాత్రం సురామదః
లక్ష్మీమదస్తు మూర్ఖాణా
మాదేహ మనువర్తతే. ౧౩

,, శ్రీమాస మర్ధమాసం వా
చేష్టిత్వా వినివర్తతే
వికారస్తు తదారభ్య
నిత్యం లశునగంధవత్ . ౧౪

గీ॥ వినుచు విననట్లె నటియింత్రు కనుచు నైనఁ
దెలియనట్లుంద్రు ధనికు లాత్మీయపృథువి
డంబనంబుల నైన నిక్కంబు లైన
పొగడికలఁగనె మదిఁ దలపోయుచుంద్రు. ౬౧

గీ॥ వడిఁ బరస్పరమును గూడఁ బలికికొనుచు
బిట్టు ధనమదిరాంధునిఁ జుట్టు ముట్టి
బాలు టున్మత్తులును బిశాచాళివోలె
పరిహసింతురు స్వేచ్ఛగాఁ బార్శ్వచరులు. ౬౨

కం॥ సేవ్యుల సేవం గొను స్తో
తవ్యుల సన్నుతుల నలరుఁ దత్పరుఁ డగుచున్
ద్రవ్యేశుఁ డిట్టు లయ్యు న
భవ్యుఁడు భీతిలఁడు సిగ్గుపడఁడును గట్టా! ౬౩

గీ॥ వెలయు క్షణమాత్రముగ గ్రహావేశకంబు
యామమాత్రం బెసంగు సురామదంబు
మూర్ఖజనులకు ధనసముద్భూతమదము
దేహము గలంతకాలముం దీఱ దకట. ౬౪

కం॥ సిరి మాస మర్ధమాసమొ
పరిచేష్ట [illegible]ర్చి తొలఁగు పరమవికార
స్ఫురణము తజ్జన్యము సు
స్థిర [illegible] వెల్లిగొ[illegible] నెపుడున్. ౬౫

కలి విడంబనమ్

శ్లో॥ కస్తే మనః కోఽత్ర వదేత్
వ్నాృతి తావద్యుష్మాలజో మనః
లక్ష్మీశ్చమదమత్తా సవార్థ్యే
పుత్రదారముఖేష్వపి.

„ యత్రాసీదస్తి వా లక్ష్మీ
స్తత్రోన్మాదః ప్రవర్తతాం
సతేఽప్యవతరత్యేష
కుష్ఠాపస్మారవత్ కథం.

„ బిభ్రతః భృత్యాన్ ధనికో
దత్తాం వా దేయమర్థిషు
యావద్యాచకసాధర్మ్యం
తావల్లోకో నమృష్యతి.

„ అధ్యాపయన్తి శాస్త్రాణి
తృణీకుర్వన్తి పణ్డితాన్
విస్మారయన్తి జాతిం స్వాం
వరాటాః పంచషాః కరే.

„ ధనభాగ్భిః లోకస్య
సిద్ధాన్నైరేవ ధార్యతే
కథం తే తం లఘూకుర్వం
యతస్తేఽపరథా స్వతః

—

గీ॥ గానమునం బానమునఁ గౌఁగిలింతల మదంబు
నుంచుకొను హృదయంబునఁ దాంబూలమదము
పాత్రదారముఖంబుగా గాత్ర మెల్ల
పులుముకొని పోవు ధనసముద్భూతమదము. ౬౬

గీ॥ ధన మెంచుచునుండె నెటఁ గూడికొనుచు నుండె
నచట నున్మాదము ప్రవృద్ధ మగునుగాక
చటులతరకష్టమును నపస్మార మెల్ల
కులమునంతకు నెటుల చుట్టుకొనుచు నుండె. ౬౭

గీ॥ ధనికుఁ డర్థుల కీఁదగుదాని నిచ్చుఁ
గాక భృత్యుల పోషించుఁగాక వాని
కర్థసాధర్మ్య మలసదు సంతతమునకు
ఇంచుకంతేని జగము సహింపఁబోదు. ౬౮

గీ॥ సతత మధ్యాపనము సేయు శాస్త్రచయము
నిరతమును బండితులను దృణీకరించు
స్వీయ మగు జాతిసైతము విస్మరించు
గవ్యతైదాంబు చేతిలోఁ గలిగె నేని. ౬౯

గీ॥ ధారుణీస్థలిఁ గల ధనభార మెల్ల
పిశునులే మోయుచున్నారు విడువ కెప్పుడు
అదియు కాపున్న వారికి యుష్టకార
[illegible] మేల? ౭౦

శ్లో॥ శ్రమానురూపం పిశునే
కిముపక్రియతే నృపైః
ద్విగుణం త్రిగుణం చైవ
కృతాన్తో లంభయిష్యతి. ౭౧

,, గోకర్ణే భద్రకర్ణే చ
జపో దుష్కర్మనాశనః
రాజకర్ణే జపః సద్యః
సర్వకర్మ వినాశనః ౭౨

,, న స్వార్థం కించి దిచ్ఛన్తి
న ప్రేర్యన్తే చ కేనచిత్
పరార్థేషు ప్రవర్తన్తే
శఠాః సన్తశ్చ తుల్యవత్. ౭౩

,, కాలాన్తరే హ్యనర్థాయ
గృధ్రో గేహోపరిస్థితః
ఖలో గృహసమీపస్థః
సద్యోఽనర్థాయ దేహినామ్. ౭౪

,, శుష్కోపవాసో ధర్మేషు
భైషజ్యేషు చ లఙ్ఘనమ్
జపయజ్ఞశ్చ యజ్ఞేషు
రోచతే లోభశాలినామ్. ౭౫

సీ॥ త్రిగుణమో ద్విగుణంబో పఠితపఠితమొ
కలుగఁజేయుచు లాలించఁ గలఁడుగాని
కొండెగాండ్ర పరిశ్రమము నన్నుఁబు
ఫలము పార్థివు లేమియుఁ గలుగువారె?. ౭౧

సీ॥ క్రమత గోకర్ణ భద్రకర్ణములయందు
సలుపు జపము దవ్యర్థనాశం బొనర్చు
రాజకర్ణంబునందైన యీ జపంబు
సర్వ కర్మక్షయము సేయఁజాలు నపుడె. ౭౨

సీ॥ స్వార్థమను ఘోర రసమంత యైనయేనిఁ
దవిలి ప్రేరేపఁబడుటలే దెవనిచేత
శతలు సద్గుణమట్టులే సమముగాఁ బ
రార్థమున కై ప్రవర్తింతు రహరహంబు. ౭౩

సీ॥ శ్రద్ధ గేహాహ పరిస్థితిం గనిన దగుచుఁ
జెలఁగి కాలాంతరమునందు జేటుఁగూర్చు
ఖలజనుం డారయ గృహాంతికస్థుఁ డగుచుఁ
దక్షణంబ దురంతాపదను ఘటించు. ౭౪

సీ॥ తలఁప శష్కపవాసంబు ధర్మములను
జపసవనకర్మరచన యజ్ఞంబులందు
లంఘనం బౌషధముల వాలాయ మెపుడుఁ
గోరఁ బడుచున్నయది లుబ్ధకోటిచేత. ౭౫

శ్లో॥ కిం వక్ష్యతీతి ధనికాత్
యావదుద్విజతే మనః
కిం ప్రక్ష్యతీతి లుబ్ధోఽపి
తావదుద్విజతే తతః.

,, సన్తి మాతిథ్య శాస్త్రార్థకారః
సాక్షాత్కుర్వన్తి లోభినః
భిక్షాకవల మేకైకం
మహీ పశ్యన్తి మేరువత్.

,, ధనపాలః పిశాచో హి
దత్తే స్వామిన్యుపస్థితే
ధనలుబ్ధః పిశాచస్తు
న కస్మైచన దిత్సతి.

,, దాతారోఽర్థిభిరర్థ్యన్తే
దాతృభిః పున రర్థినః
కర్తృకర్మవ్యతీహారా
దహో! నిమ్నోన్నతం కియత్.

,, స్వస్మిన్నసతి నాథస్య
రక్షకః సమ్యు వేదితి
నిశ్చిత్యైవ స్వయమపి
భుఙ్క్తే లుబ్ధః కథఞ్చన.

గీ॥ అర్థవంతుని యాచించునప్పు డాతఁ
డేమనునో యంచు భీతివహించుఁ బేద
యాచకునిఁ గాంచిలోభియు నట్లె భీతిఁ
గాను నతం డేమి యడుగునో యని తలంచి. ౭౬

గీ॥ అర్థలోభు లాతిథ్యశాస్త్రార్థ మెల్ల
నుర్విఁ బ్రత్యుత మొనరింపు చున్నవారు
బిచ్చపుంగడి యొకఁడొకం డిచ్చులోనఁ
గాంచనాచల సదృశంబుగాఁ దలంచి. ౭౭

గీ॥ సతత నిధిరక్షకము పిశాచంబు స్వామి
వచ్చుచోఁ దక్షణము దాని నిచ్చివైచు
నవని ధనలుబ్ధము పిశాచ మెవని కేని
యెప్పుడేఁ దృణ మేని యీ నొప్పికొనదు. ౭౮

గీ॥ అర్థు లర్థించి రిపు డాఢ్యులైనవారి
నాఢ్యులోకయుప్పు డర్థింతు రర్థిజనుల
కర్తృకర్మ వ్యతీహారకమునఁ జేసి
పుడమి నిమ్నోన్నతంబు తీర్పెడు నర!. ౭౯

గీ॥ తాను జీవింపకున్నచోఁ దన ధనమ్ము
తనయుఁడును గాంచువాఁ డుండఁ డని తలంచి
యేసుమీ దేహధారణ కెంతవలయు
నంతమాత్రంబుగా లుబ్ధుఁ డాహరించు. ౮౦

శ్లో॥ ప్రస్తోష్యమాణః ప్రవిశేత్
ప్రతిశ్యేత్తు దినేదినే
విచిత్రాన్సన్నిపాతాంస్త్వఘ్నాం
స్తిష్ఠాతు గతిభ్రష్టైరపి. ౮౧

,, ప్రదీయతే విదుష్యేకం
కవౌ దశ నటే శతమ్
సహస్రం దామ్భికే లోకే
శ్రోత్రియే తు న కిఞ్చన. ౮౨

,, ఘటకం సమ్యగారాధ్య
వైరాగ్యం సరసం వహేత్
తావదర్థాః ప్రసిద్ధ్యన్తి
యావచ్చాపల మావృతమ్. ౮౩

,, ఏకతః సర్వశాస్త్రాణి
తులసీకాష్ఠ మేకతః
వక్తవ్యం కిఞ్చిదిత్యుక్తం
వస్తుత స్తులసీపరా. ౮౪

,, విస్మృతం బాహటేనేదం
తులస్యాః పరతాగుణాన్
విశ్వాసమ్మాత్రహీని విత్త
దాయినీతి గుణద్వయమ్. ౮౫

గీ॥ అతిథి చిర ముండఁదలఁచిన యట్టివాఁడు
పయన మగుచుఁ బ్రవేశించి ప్రత్యహంబు
వాయసము గట్టి పిల్లి కన్పడియె ననుచుఁ
జిత్ర మగువిఘ్నములు గూర్చి చెప్పవలయు. ౮౧

గీ॥ పండితున కొక్కరూప్యంబు పది సుకవికి
నటునకు శతంబు దాంభికునకు సహస్ర
మిచ్చి కేల్మోడ్తు రా పాప మేమొ శ్రోత్రి
యునకుఁ దృణ మీఁడు వేఁడవచ్చినను నరులు ౮౨

గీ॥ ఘటకు నొకని నారాధించి కరముపరమ
మైన వైరాగ్యము నటించి లేని వారి
కర్థనిచయము సంప్రాప్త మగుచునుండు
నెంతకోరిక కలుగునో యంతకంత. ౮౩

గీ॥ ఒనరఁజూడ శాస్త్రము లెల్ల నొక్కయెత్తు
ఒక్కటియుఁ దులసీకాష్ఠ మొక్కయెత్తు
చెప్పవలసిన సుంతవిశేష మల్ల
తులసియే శ్రేష్ఠతమ మని పలుకవలయు. ౮౪

గీ॥ తులసి గుణవర్ణనంబును సలుపునపుడు
బాహాటుం జెడ విస్ఫురింపంగఁబోలు
విశ్వసమ్మోహినియు భూ[illegible]త్ర దాత్రి
య నేడు దాని గుణాద్వయంబును వచింప. ౮౫

శ్లో॥ కౌపీనం భసితాలేపో
దర్భా రుద్రాక్షమాలికా
మౌనమేకాసికా చేతి
మూర్ఖసంజీవనాని షట్. ౩౬

„ వాసః పుణ్యేషు తీర్థేషు
ప్రసిద్ధస్య మృతో గురుః
అధ్యాపనావృత్తయశ్చ
కీర్తనీయా ధనార్థిభిః. ౩౭

„ మంత్రభ్రంశే సమ్ప్రదాయః
ప్రయోగశ్చ్యుతసంస్కృతౌ
దేశధర్మస్త్వనాచారే
పృచ్ఛతాం సిద్ధముత్తరమ్. ౩౮

„ యథా జానన్తి బహవో
యథా వక్ష్యన్తి దాతరి
తథా ధర్మం చరేత్సర్వం
న వృథా కిఞ్చిదాచరేత్. ౩౯

„ సదా జపపటో హస్తే
మధ్యేమధ్యేఽక్షిమీలనమ్
సర్వం బ్రహ్మేతి వాదశ్చ
సద్యః ప్రత్యయహేతవః. ౪౦

గీ॥ అనయము విభూతిపూత దర్భాసనంబు
గాఢరుద్రాక్షమాల లేకాశికయును
మౌనముద్రాప్రసక్తి కౌపీన మనెడు
నాలు సంజీవనములు మూర్ఖాగ్రణులకు. ౮౬

కం॥ తనగురుఁడు మృతుఁడు మహితుం
డనుటయుఁ దాఁ దీర్ఘవాసి ననుటయు నధ్యా
పనవృత్తి నడుతు ననుటయు
ధనసంపాదనున కివి విధంబులు ధరణిన్. ౮౭

గీ॥ తవిలి మంత్రచ్యుతిన్ సంప్రదాయ మనుచు
వికలసంస్క్రియను బ్రయోగభేద మనుచుఁ
దగ ననాచారమును దేశధర్మ మనుచు
ననవలయుఁ దత్క్షణం బొరు లడిగి రేని. ౮౮

గీ॥ ద్రవిణకాంక్షితుఁ డెలమి నే ధర్మ మైన
బహుజను లెఱుంగునట్టులు వారు దాత
చెంతఁ గొండాడునట్లు రచింపవలయుఁ
గాని వ్యర్థంబుగ ఘటింపఁగాదు దేని. ౮౯

గీ॥ నిరతజపపటవహానంబు కరమునందు
నయనముల నఱమోడ్పుట నడుమనడుమ
అఖిలమును బ్రహ్మమయ మిదం బనుచు నుండు
టప్పుడప్పుడ ఫలకారు లనిపించుందు. ౯౦

కలి విడంబనమ్

శ్లో॥ ఆమధ్యాహ్నం నదీవాసః
సమాజే దేవతార్చనమ్
సతతం శుచివేషత్వమి
త్యేతద్దంభస్య జీవనమ్.

„ తావద్దీర్ఘం నమస్కారం
యావత్ప్రార్థితమేళనమ్
తావత్సంక్షిప్యతే సర్వం
యావద్ద్రిష్టా న విద్యతే.

„ ఆనందబాష్పరోమాంచౌ
యస్య స్వేచ్ఛావశంవదౌ
కిం తస్య సాధనైరన్యైః
కింకరాః సర్వపార్థివాః

„ దష్ట్యమానా వికసత్
లాల్యమానా తతస్తరామ్
భుజంగానాం మతోన్యాయ్యం
దూరాదేవ విసర్జనమ్.

„ అదాన మీషద్దానం చ
కించిత్కోపాయ దుర్ధియామ్
సంపూర్ణదానం ప్రకృతి
ర్వరాణాం వైరకారణమ్.

సీ॥ తలఁప మధ్యాహ్నమునదాక జలనివాస
మనయము సమాజమున దేవతార్చనంబు
సతతపరిశుద్ధవేషసంగతిని జనుట
జీవితం బిది దాంభికశేఖరులకు. ౯౧

సీ॥ క్షేత్రకగణంబు లెందాక వెలసియుండు
నేగడు నందాక నేసుమీ నిత్యకర్మ
మెపుడు చూపరు లెసఁగఁబో రపుడసూవె
సర్వకర్మోపరమణంబు సంఘటిల్లు. ౯౨

సీ॥ ప్రకటరోమాంచ మానందబాష్పములును
జగతి నెవ్వని స్వేచ్ఛావశంవదములో
తలఁప వానికి సస్యసాధనము లేల?
ధరణివిభు లెల్ల నతని కింకరులు గారె? ౯౩

సీ॥ మానఁబోవరుసుమీ దండ్యమాను లయ్యు
మఱియు మానరుసుమీ లాల్యమానులయ్యు
దుష్టు లాత్మీయదౌష్ట్యసందోహ మగుట
దవ్వనను వారి పీడు టెంతయు హితంబు. ౯౪

సీ॥ ఈకయుండుటయును గొంచె మిచ్చుటయును
గొంచెముగ కోపమును గూర్చు కుజనతతికి
కొదుకక సమగ్రముగ నొసంగుటయె ప్రకృతి
ఇచ్చి మానుటపృథువైరహేతుకంబు. ౯౫

క లి వి డం బ న మ్

శ్లో॥ జ్యాయానసంస్తవోదుస్త్రై
రీష్యార్థైమై సంస్తవః పునః
అపత్యసంబంధవిధి
స్త్వనర్థాయైవ కేవలమ్.

,, జ్ఞాతేయం జ్ఞానహీనత్వం
పిశునత్వం దరిద్రతా
మిలన్తి యదిచత్వారి
తద్దేశేఽపి నమోనమః.

,, పరచ్ఛిద్రేషు హృదయం
పరవార్తాసు చ శ్రవః
పరమర్మసు వాచం చ
ఖలానామసృజద్విధిః.

,, విషేణ పుచ్ఛలగ్నేన
వృశ్చికః ప్రాణినామివ
కలినా దశమాంశేన
సర్వః కాలోఽపి దారుణః.

,, యత్ర భార్యాగిరో వేదా
యత్ర ధర్మోఽర్థసాధనమ్
యత్ర స్వప్రతిభా మానం
తస్మై శ్రీకలయే నమః.

గీ॥ పరిచయము లేమి వరము మునష్కరులతోడఁ
బరిచయం బీర్ష్యకుం బ్రాతిపదిక యింక
సంతుసంబంధ మమరుట సర్వగతుల
తీఱని యనర్థమునకె సందియము లేదు. ౯౬

గీ॥ ఎఱుఁగు జ్ఞాతేయమును జ్ఞానహీనతయును
విపుల మైనట్టి లేవడి పిశునతయును
గూడియుండు నీనాలు గెవ్వాడయుందుఁ
గడఁగి తద్దేశకును కేలుగవ మొగుడస్తు. ౯౭

గీ॥ పరుల లోటులు మది భద్రపఱుచు కొఱకు
ననయ మన్యులవార్తలు వినెడు కొఱకు
పరుల మర్మంబులను బయల్పఱుచు కొఱకు
ఖలుల నిర్మించె నీభువిఁ గమలసూతి. ౯౮

గీ॥ పుచ్ఛసంలగ్న మగు విషంబునను జేసి
జీవులకుఁ దలపోయ వృశ్చికము వలెనె
కాలమున దశమాంశ మా కలివశమున
దారుణం బయ్యెఁ గాల మంతయును గూడ. ౯౯

గీ॥ ఆలి నుఁడు చెప్పు వేదవాక్యంబు లగునొ
చెప్పు ధర్మ మర్థార్జనహేతు వగునొ
తాన తన కెప్పు డరయఁ బ్రమాణ మగునొ
అట్టి కలికి నమస్కార మాచరింతు. ౧౦౦

శ్లో॥ కామమస్తు జగత్సర్వం
కాలస్యాస్యవశంవదమ్
కాలకాలప్రపన్నానాం
కాలః కిం నః కరిష్యతి. ౧౦౧

,, కవినా నీలకణ్ఠేన
కలేరేతద్విడమ్బనమ్
రచితం విదుషాం ప్రీత్యై
రాజాస్థానానుమోదనమ్. ౧౦౨

ఇతి శ్రీమద్భారద్వాజకులజలధి కౌస్తుభ నీలకంఠమఖిస్థాపనాచార్య చతురధికశతప్రబంధనిర్వాహక మహావ్రతయాజి శ్రీమదప్పయ్యదీక్షితసోదర [illegible]దీక్షిత పౌత్రేణ నారాయణదీక్షితాత్మజేన భూమిదేవీగర్[illegible]సమ్భవేన శ్రీనీలకంఠదీక్షితేన కవినా విరచితమ్

క లి వి డం బ న మ్

సమాప్తమ్

ఓమ్ తత్సత్

గీ॥ జగము సకలము కాలవశంబదంబు
యనెడు నుడి సర్వదా సత్య మగును గాక
కాలకాలప్రపన్నులై క్రాలు మమ్ము
నరయ నా కాల మేమి సేయంగఁ జాలు.? ౧౦౧

గీ॥ పండితౌఘంబులను దృష్టి పఱచుకొఱకు
ధరణిపసభానుమోదనార్థము రచించెఁ
గలివిడంబన మను శతకమును దీనిఁ
గవివరేణ్యుఁడు శ్రీనీలకంఠయజ్వ. ౧౦౨

గీ॥ దాని నాంధ్రీకరించె ని స్తంద్రభక్తి
భావనాపారవశ్యనిర్భరమనీష
హారితుఁడు మక్కపాట్యన్వయాబ్ధివిధుఁడు
రమ్యగుణనిధి వెంకటరత్నసుకవి. ౧౦౩

కం॥ శ్రీనీలకంఠమఖి వి
ద్యానిధికృపకలిమి సహరహం బిది బుధసం
తానామోదాప్రసరి
ద్యానీరం బగుచు జగతి వర్ధిలుగాతన్. ౧౦౪

ఇది శ్రీరామచంద్రకరుణాకటాక్షలబ్ధసరసకవితాధురీణ
హారితమునీంద్రగోత్రపవిత్ర మక్కపాట్యన్వయాబ్ధి
చంద్ర నాగమాంబా వేంకటాచలపుత్ర బుధ
విధేయ వేంకటరత్ననామధేయ ప్రణీతం
[ఆంధ్రీకృతం] బైన
కలివిడంబనము.

సమాప్తము.

ఓమ్ తత్సత్

మంగళాచరణము

మ॥ సకలాముష్మికసౌఖ్యసాధనము
శశ్వద్దుఃఖసంసారభం
జక మజ్ఞానతమోనిరాకరణభాస్వ
ద్భానుభానూదయం
బకలంకంబు రహించుగాత మిది తా
రార్యంబు వైరాగ్య మా
రక మోక్షామృతధారలం గురిసి
కార్పణ్యాగ్నిఁ జల్లార్చుచున్.

ప్రార్థన.

గీ॥ క్రమమును బూజ్య మగు నీలకంఠయజ్వ
నాగరికవాణి కభివాదనము లొనర్తుఁ
జిత్త మలరంగ వేగ వేంచేసి మత్కృ
లలితజిహ్వాసభాస్థలిం గొలువు దీర్పు.

కృతిసమర్పణము

గీ॥ నీలకంఠమహాకవి నిర్మితంబు
మామకానువదితము సంపాద్యమాన
సాధుముద మిది వైరాగ్యశతకవరము
శివపదాళిందకేళిరాజీవ మగుత.

వైరాగ్యము.

వైరాగ్యమ్

శ్లో॥ ఆస్తే కశ్చన భిక్షుః
సంగృహ్ణన్నవ్యయాని దశ
"న" "మ" మేత్యవ్యయయుగలం
యాచామస్త్వం కిమస్త్యన్యత్.

" ధీ సచివం ధైర్యం బలం
సంకల్ప విరోధి శాన్తి ధనమ్
విశ్వత్రయం విషయమిదం
వైరాగ్యంనామ సామ్రాజ్యమ్.

" రాజ్ఞో బిభ్యతి లోకాః
రాజానః పునరితోఽపివైరిభ్యః
ఆబ్రహ్మణః కృతాన్తా
దకుతోభయమస్పృహా రాజ్యమ్.

" భిక్షాప్రదా జనన్యః
పితరో గురవః కుమారకాః శిష్యాః
ఏకాన్తరమణహేతుః
శాన్తి దయితా విరక్తస్య.

జ్ఞానం వైరాగ్య మైశ్వర్యం తపస్సత్యం క్షమాధృతిః
స్రష్టృత్వ మాత్మసంబోధో హ్యధిష్ఠాతృత్వమేవ చ
అవ్యయాని దశైతాని నిత్యం తిష్ఠన్తి శఙ్కరే.

వైరాగ్యము

గీ॥ కలఁగను పదియవ్యయముల సంగ్రహణచతురుఁ
డగు నొకానొక భిక్షువా యనఘు మాకు
"న" "మమ" యనునవ్యయద్వితయము నొసంగ
నడిగికొందు మిఁ కేమి యన్యంబు కలదు? ౧

గీ॥ బుద్ధియే మంత్రి ధైర్యమే పూర్ణబలము
శాంతి ధనము సంకల్పమే శాస్త్రవుండు
విష్ణుసత్రయావిషయ మై వెలయునట్టి
మహిత వైరాగ్యనామసామ్రాజ్యమునకు. ౨

గీ॥ ప్రభువునకు సర్వలోకంబు భయముపడును
ప్రభువు భీతిలు నిజశత్రువర్గమునకు
బ్రహ్మపర్యంతమును ప్రేతపతికి జడియు
నస్పృహా రాజ్యమునకు భయంబు లేదు. ౩

గీ॥ పుడమిని విరక్తునకు భిక్ష యిడెడువారె
తల్లు లుపదేశకులె తండ్రు లెల్లశిష్యు
లాత్మజాతులు తలఁప నేకాంతరమణ
సాధనం బగు నిశ్చలశాంతి భార్య. ౪

జ్ఞానము, వైరాగ్యము, ఐశ్వర్యము, తపస్సు, సత్యము, క్షమ, ధృతి, స్రష్టృత్వము, ఆత్మసంబోధము, అధిష్ఠాతృత్వము, అను నీ పదియవ్యయములును పరమేశ్వరు (శంకరు) నియందు నిత్యం బెప్పుడును నెలకొని యుండును.

వై రా గ్య మ్

శ్లో॥ కిమపి న యే చేష్టన్తే
కార్యప్రతికార్యయోర్విచారవశాత్
సన్తస్త ఏవ ముక్తాః
సన్దేహే గౌతమః సాక్షీ. ౫

,, పతతు నభః స్ఫుటతు మహీ
చలన్తు గిరయో మిలన్తు వారిధయః
అధరోత్తరమస్తు జగ
త్కాహానిర్వీతరాగస్య.

,, కే చోరాః కే పిశునాః
కే రిపవః కే చ దాయాదాః
జగదఖిలం తస్యవశే
యస్యవశే హతమిదం చేతః.

,, విషయా ఉపతిష్ఠన్తాం
విషయైర్వా సమువయన్తు కరణాని
అన్తర మేకం కరణం
శాన్తం యది కిం తతశ్ఛిన్నాః?

,, కిం విషయాన్పరిహాతుకాం
వస్తవ్యం మేరుకందరే ష్వబుద్ధేః
న హ్యాద్భిరనాసక్తం
పాంసుషు రోహన్తి పద్మాని.

గీ॥ కార్యమునయందునుం బ్రతికార్యమందుఁ
గలిగెడు విపర్యయములకై కలఁగ రెవ్వ
రట్టి మహనీయులే ముక్తు లరయ నెందు
దాస సంశయ మైన గౌతముఁడు సాక్షి. ౨

గీ॥ ఉర్వీధరసంఘ ముల్లూఁత లూఁగుగాక
లోక మట్టిట్టు లగుగాక నాకసంబు
విరిగిపడుగాక ధరణియు వ్రీలుగాక
కలుగదు విరాగి కీషత్తుగాని హాని. ౩

గీ॥ హాత మగుచుఁ జేత మెవ్వనియాజ్ఞ మెలఁగు
నతనికి విరోధు లెవరు దాయాదు లెవ్వ
రెవరు చోరులు కొండెగాం డ్రెవరు తలఁప
సకలవిశ్వము వాని వశంవదంబు. ౪

గీ॥ విషయసముదాయములు సమీపించుఁగాక
యొనసెడునుగాక వాని బ్రాహ్యేంద్రియములు
సతత మతఃకరణ మొందు శాంత మైన
నరుల కణుమాత్ర మైన చింతయును లేదు. ౫

గీ॥ అంధు లై మేరుగిరిగహ్వరాంతరముల
నిల్వవా[illegible] విషయముల్ నిగ్రహించి
వారిస [illegible] ఘనును బెడఁబాపికొనఁగ
పా[illegible] [illegible]ములవవు వారిజములు. ౬

వైరాగ్యమ్

శ్లో॥ అజ్ఞాన మిహ నిదానం
ప్రాగ్రూపం జననమేవ భవరోగే
పరిపాకః సంసరణం
భైషజ్యం నైష్ఠికీ శాన్తిః. ౧౧

,, స్వేనైవ భుక్తమర్థం
సూకరజాతిస్మరో మనుష్య ఇవ
దూరే జుగుప్సమానో
ధీరో వైరాగ్యమాద్రియతే. ౧౧

,, శైశవమివ కౌమారే
తత్తరుణిమ్నీవ స ఇవ వృద్ధత్వే
నస్వదతే ధీరాణాం
కామస్య విచేష్టితం శాన్తౌ. ౧౨

,, శతశః పరీక్ష్య విషయా
న్సద్యోజహతి క్వచిత్క్వచిద్ధన్యాః
కాకా ఇవ వాన్తాశన
మన్యే తానేవసేవన్తే. ౧౩

,, చరమా మాతాపితరౌ
చరమా గృహిణీ సుతాశ్చరమాః.
కర్తవ్యేఽతి ప్రేమణి
కథమివ ధీరా విరజ్యన్తే. ౧౪

సీ॥ ఘనభవామయమున కెఱుంగమియె కుదురు
జన్మమే తొంటిరూపంబు సంసరణమె
పరిణతఫలంబు దాని రూపమును మాపం
జాలు దివ్యౌషధవరంబు శాంతినిష్ఠ. ౧౧

గీ॥ స్వపరిభుక్తార్థములు కీటజాతిసంస్మ
రుండు నరుం డేవంగొని త్యజించెడు విధాన
ధీరులు జుగుప్స విషయాళి దూరమందె
పోవంద్రోయుచు వైరాగ్యమును భజింత్రు. ౧౨

కం. పసితరి కౌమారంబున
వెస నది తరుణిమను నదియు వృద్ధత్వమునన్
పసిపడనియట్లు శాంతిం
బ్రసరింపదు కామచేష్ట భద్రాత్మ్మలకున్. ౧౩

గీ॥ వివిధగతులం బరీక్షించి విషయగణము
వీడుద్దురు ధన్యులటనట వెంటవెంట
నితరు లద్దాని సేవింత్రు హేయపడక
పాడుకాకులు కక్కిన కూడునట్లు. ౧౪

కం. పితరులు బ్రియయు న్సుతు లా
యతరాగము సూప నవధు లైనను ధీరుల్
సతము విరాగము నూనెద
రతితరముగ నకట వారియం దేమిటికో?. ౧౫

వైరాగ్యమ్

శ్లో॥ కామిజన పరమభోగ్యే
కామసుఖే ధారయన్తి బీభత్సమ్
సన్తః శమసుఖరసికాః
సుధాశనాః సూకరాన్న ఇవ. ౧౫

,, తృణవద్భ్రమన్తి చపలాః
స్త్రీనామని చణ్డమారుతే చలితే
ధరణిధరా ఇవ సన్త
స్తత్ర న కించి త్ప్రకమ్పన్తే. ౧౬

,, విక్షేపమాత్రభాజో
వికాస కాష్ఠాగతజ్ఞానాః
స్వస్యాపి చేష్టితాని
స్వయమీక్షన్తే పరస్యేవ. ౧౭

,, అస్థానేఽభినివిష్టా
మూర్ఖాః స్వస్థానమేవ సంతుష్టాన్
అనువర్తన్తే ధీరాః
పితర ఇవ క్రీడతో బాలాన్. ౧౮

,, పుష్ణతి పుష్పైః సలిలై
ర్ముష్ణాతి పుష్పంఫలం చ తరవ ఇవ
వర్తన్తే సన్తః సమ
ముపకారిణి చాపకారిణి చ. ౧౯

సీ॥ శాకరాశనమున సుధాశనులవోలె
శాంతిసుఖరసగ్రాహులు సాధుజనులు
భయము గొందరు కాముకభాగధేయ
మై తనర్చెడు కామసౌఖ్యమునయందు. ౧౫

సీ॥ తెలిసి యనసుడిగాడుపు వీచినంతఁ
జపలులు తృణంబులును వలె సంచలింత్రు
తత్త్వవిజ్ఞాను లైన సత్తములు దాని
కణుమాత్రము భ్రమియింప రగము లట్లు. ౧౬

సీ॥ పరిణతజ్ఞానవికసనప్రౌఢిఁ జెలఁగు
పుణ్యచరితులు బ్రహ్మణ్యమూర్తు లాత్మ
చేష్టితంబులు గనుచుంద్రు చిత్తమందు
నన్యులనువలె ముక్తరాగాత్ము లగుచు. ౧౭

సీ॥ అసమయంబునఁ జలపాదు లగుచు నసమ
యమున సంతుష్టు లగు మూర్ఖు లైన జనుల
ననుసరింతురు ధీరు లత్యంతమాడు
కొను కుమారకవర్గముం జనకులట్లు. ౧౮

సీ॥ తఱిని నీర్వోసి పెంచు సత్తమునియెడల
పూలుపండులు హరియించు కూళునెడల
నవనిజములట్లు సజ్జను లనుసరింతు
రుపకృతుల నపకారుల నొక్కరీతి. ౧౯

శ్లో॥ నిత్యానిత్యవివేకః
సర్వేషాం ఘటఘటత్వయోరాస్తే
స వివేకో యః శాన్తిక్ర
దవివేకోఽన్యః సమస్తోఽపి. ౨౦

,, అనధిగతే కామసుఖే
కాలేన యథా ప్రవర్తతే తరుణః
ఏవం బ్రహ్మసుఖేఽపి
ప్రవర్తతే కోఽపి భాగ్యవశాత్. ౨౧

,, పుత్రగుణాః స్వాతన్త్ర్యే
దారగుణాశ్చాధివేదనావసరే
భ్రాతృగుణా దాయవిధౌ
ద్రష్టవ్యా మోక్షమార్గేణ. ౨౨

,, కా మే గతిరితి పృచ్ఛతి
చరమశ్వాసేఽపి యః స్వార్థపరః
తస్యజనస్యాపికృతే
పాపాః పాపాని కుర్వన్తి. ౨౩

,, శాన్తిరలభ్యాదుపరతి
రపాత్రభావః ప్రతిగ్రహానిచ్ఛా
శాన్తిదుర్బలతేతి చ
నిష్ప్రత్యూహమార్గాః కలావేతే. ౨౪

గీ॥ కలదు సదసద్వివేక మీ యిల వెలంగు
వారలకు నెల్ల ఘటఘటత్వములయందు
నది ఘటించెడు శాంతి అయ్యది వివేక
మితర మంతయు నవివేకమే తలంప. ౨౮

గీ॥ అనధిగత మైన కామసౌఖ్యమునయందుఁ
గాలవశమునఁ దరుణుఁ డేగతి మెలంగు
నట్టి భాగ్యంబుచేత బ్రహ్మంబునందు
నెవ్వఁడో యొక్కరుఁడు రమియించుచుండు. ౨౯

గీ॥ అధివేదనయందు భార్యాగుణంబు
దాయవిధమునయందు సోదరుని గుణము
తలఁప స్వాతంత్ర్యమందు నాత్మజునిగుణము
నరయ నగు మోక్ష్యమానుఁ డౌ నతనిచేత. ౩౦

గీ॥ ఎవరు స్వార్థంబు మాగతి యే మటంచు
బ్రశ్నయొనరింత్రు చరమనిశ్వాసమందు
సైతమును వారలకు నయి సంతతంబుఁ
బాపు లొనరించు చున్నారు పాపములనె. ౩౧

గీ॥ దురభయముల విరక్తి నొందుటయె శాంతి
కడు నపాత్రతయే ప్రతిగ్రహనివృత్తి
వలనుమీఱిన దుర్బలత్వంబె క్షాంతి
సువిదితనివృత్తిధర్మంబు లివియె కలిని. ౩౨

శ్లో॥ పితృభిః కలహాయన్తే
పుత్రానధ్యాపయన్తి పితృభక్త్యై
పరదారానుపయన్తః
పఠన్తి శాస్త్రాణి దారేషు. ౨౫

,, కలికలుషే మనసి స్వే
కథమివ జగదార్జవం లభతాం
చక్షుర్దోషే జాగ్రతి
చాన్ద్రీం ద్విత్వం కుతో హానిః. ౨౬

,, నీతిజ్ఞా నియతిజ్ఞా
వేదజ్ఞా అపి భవన్తి శాస్త్రజ్ఞాః
బ్రహ్మజ్ఞా అపి లభ్యాః
స్వాజ్ఞానజ్ఞానినో విరలాః ౨౭

,, విషయాననుకూలయితుం
విషయిణి హృదయే విధీయతాం యత్నః
దృశి దేయ మౌషధం కో
దృశ్యే దత్వా కృతీ భవతి? ౨౮

,, దారాః పుత్రేషు రతాః
పుత్రాః పితృధనపరిగ్రహవ్యగ్రాః
రోదనకరణా జననీ
పరలోకగతస్య కో బన్ధుః ౨౯

వైరాగ్యము

కం॥ పరకాంతను దాఁ గూడుచు
పరధనము పతిభక్తిఁ గలవు భార్యామణికిన్
కరము జనకులను దన్నుచు
నరుఁ డోగి పితృభక్తి తన తనయులకుఁ గలుపున్ ౨౫

గీ॥ మనసు కలిదోషభూయిష్టతను భజింపఁ
గాంచఁగలేఁడు నెట్లు జగత్తు ఋజుత
కనుల రోగంబు పెల్లుగా నెనసియుండ
సమయునే ద్విత్వభావంబు చంద్రునందు? ౨౬

గీ॥ నీతివిదులు వేదజ్ఞులు నియమవేత్త
లఖిలశాస్త్రార్థవిదులు బ్రహ్మజ్ఞు లుర్వి
నెలయుదురుగాని పెక్కురు కలుగు టరిది
విపులతర నిజాజ్ఞానసంవిదుఁ డొకండు. ౨౭

,, తనకు విషయానుకూల్యముం దలఁచువాఁడు
హృదయమును యత్నమున విధియింపవలయు
చక్షువున నుంపనగు భేషజమును దృశ్య
మందు నెలకొల్పి సుకృతి తా నగు నెవండు? ౨౮

గీ॥ సుతులు పితృధనములు గోనఁ జూచుచుంద్రు
సతులయం దనురక్త యాఁ జూచె భార్య
తల్లి దుఃఖించుచుండు వాస్తవము తలఁప
నాప్తు లెవ్వరు పరలోకయాత్రికునకు? ౨౯

శ్లో॥ పితృభిః కలహాయన్తే
పుత్రానధ్యాపయన్తి పితృభక్తిమ్
పరదారానుపయన్తః
పఠన్తి శాస్త్రాణి దారేషు. ౧౪

,, కలికలుషే మనసి స్వే
కథమివ జగదార్జవం లభతాం స్వే
చక్షుర్దోషే జాగ్రతి
చాన్ద్రిం ద్విత్వం కుతో యాతాం. ౧౫

,, నీతిజ్ఞా నియతిజ్ఞా
వేదజ్ఞా అపి భవన్తి శాస్త్రజ్ఞాః
బ్రహ్మజ్ఞా అపి లభ్యాః
స్వాజ్ఞానజ్ఞానినో విరలాః ౧౬

,, విషయాననుకూలయితుం
విషయిణి హృదయేऽపి ధీయతాం యత్నః
దృశి దేయ మౌషధం కో
దృశ్యే దత్వా కృతీ భవతి? ౧౭

,, దారాః పుత్రేషు రతాః
పుత్రాః పితృధనపరిగ్రహవ్యగ్రాః
రోదనశరణా జననీ
పరలోకగతస్య కో బన్ధుః ౧౮

కం॥ పరకాంతను దాఁ గూడుచు
పరధనము పతిభక్తిఁ గలుగు భార్యామణికిన్
కరము జనకులను దన్నుచు
నరుఁ డోగి పితృభక్తి తన తనయులకుఁ గోరున్ ౨౫

గీ॥ మనసు కలిదోషభూయిష్ఠతను భజింపఁ
గాంచఁగలఁ డెట్లు జగత్తు ఋజత
కనుల రోగంబు పల్లుగా నెనసియుండ
నయనమునే ద్విత్వభావంబు చంద్రునందు? ౨౬

సీ॥ నీతివిదులు వేదజ్ఞులు నియమవేత్త
లఖిలశాస్త్రార్థవిదులు బ్రహ్మజ్ఞు లుర్వి
వెలయుదురుగాని పెక్కురు కలుగు టరిది
విపులతర నిజజ్ఞానసంవిదుఁ డొకండు. ౨౭

,, తనకు విషయానుకూల్యముం దలఁచువాఁడు
హృదయమును యత్నమున విధియింపవలయు
చక్షువున నంపనగు భేషజమును దృశ్య
మందు నెలకొల్పి సుకృతి తా నగు నెవండు? ౨౮

గీ॥ సుతులు విత్తధనములు గోనఁ జూచుచుండ్రు
సతులయం దనురక్త యౌఁ జూవె భార్య
తల్లి దుఃఖించుచుండు వాస్తవము తలఁప
నాప్తు లెవ్వరు పరలోకయాత్రికునకు? ౨౯

వైరాగ్యమ్

శ్లో॥ పశ్యన్తి మ్రియమాణా
న్మరిష్యతోऽనుమిమతే స్మరన్తు మృతాన్
కథయన్తి చైవ మనసా
చేష్టన్తే సత్యవత్తు పరమ్. ౬౦

,, కలహాయన్తే మూఢాః
కః ప్రతిభూః శ్వః ప్రభాత ఇతి
తస్యామేవ రజన్యాం
కః ప్రతిభూః స్వస్య సత్తాయామ్. ౬౧

,, ఆప్రపదమాశిరస్తః
మన్తః కలిమలమలీమసే వపుషి
విఫలం గఙ్గాజల మపి
మద్యఘటే దర్భముష్టి రివ. ౬౨

,, దగ్ధ్వాం యత్సుఖహేతోః
ఘ్నన్తి జనాః కథం తదేవ వపుః
నహి శర్కరాభిలాషిభి
రిక్షోః కాణ్డాని పూజ్యన్తే. ౬౩

,, కుల్యాః కృతా విశాలాః
కుడ్యాన్యుపలైర్నిబద్ధాని
క్రీతా బలినో మహిషాః
కృతకృత్యాస్స్మ ఇతి మన్యన్తే. ౬౪

గీ॥ చచ్చువారినిఁ గనుఁగొంచుఁ జావఁబోవు
వారి నెన్నుచుఁ జచ్చినవారిఁగూర్చి
తలఁచికొనుచును దాము నిత్యంబుగాఁగ
వర్తిలుచు నున్నవారు కేవలము జడులు. ౩౦

గీ॥ ప్రొద్దు వోడి చెడునందాఁక పూఁట యెవ్వఁ
డనుచుఁ బెఱవారితోడఁ బోరాడు జడుఁడు
కటకటా! తన బ్రతుకు నిక్కంబుగాఁగ
పూఁట యెవ్వండో? ఆ వేగుఁబోకదాఁక. ౩౧

గీ॥ అనఘశిఖంబు; కామలోభాదిదోష
జుష్టమైన శరీరంబు శుద్ధిపఱుప
జాహ్నవీవారిమాత్ర మేసరణిఁజాలు?
నాసవఘటానఁ గుశముష్టి వేసినటుల. ౩౨

గీ॥ సౌఖ్యమున కయి పృథుశిక్ష నలుపఁ దగిన
తనువు నేలొకో పూజింత్రు ధరణిజనము
లవని నెందేనియును శర్కరాభిలాషి
చెఱకుగడలను దెచ్చి పూజించునొక్కొ? ౩౩

గీ॥ పెద్దపెద్ద కాల్వలను ద్రవ్వించినాఁడ
మించు నగరాలగోడఁ గట్టించినాఁడ
క్రొవ్విన[illegible] మహిషంబులఁ గొన్నవాఁడఁ
గనుక [illegible] నైతినని మూఢజనుఁడు దలఁచు.

వై రా గ్య మ్

శ్లో॥ ప్రాయో ముహ్యతి చేతః
ప్రాణభృతః ప్రాణనిర్గమావసరే
పుణ్యేన యది న ముహ్యతి
పుత్రానేవస్మరన్మ్రియతే. [illegible]

,, శమయితు మాదరమగ్నిం
సంసారే సాగరే నిమజ్జన్తి
తుహినవ్యథానివృత్త్యై
నహి వేశ్మని పావకో దేయః [illegible]

,, అర్థానా మధికానాం
రాజ్ఞా చోరేణ వా ధ్రువో నాశః
అన్నైఖ ల్వతిభుక్తైః
వమనం వా స్యా ద్విరేకో వా. [illegible]

,, ఆహృత్యపరిత్యక్తా
జనయంత్యర్థాః సుఖాభాసమ్.
అత్యంతస్తుపరిత్యక్తాః
పరమానందాయకల్పన్తే. [illegible]

,, ప్రణమతి పరిసాన్త్వయతి
ప్రలపతి యాచతి పరిభ్రమతి
ఆవిష్టఇవపిశాచ్యా
పురుషస్తృష్ణావశం యాతః [illegible]

సీ॥ తలఁచు విస్మృతు లగుదు రంతమున నొకటఁ
బుణ్యవశమునఁ దద్గతిఁ బొంద రేని
దారపుత్రాదులనుగూర్చి తలఁచికొనుచు
వదలుచున్నార లకట జీవములు నరులు. ౩౭

సీ॥ తమ జఠరవహ్నిఁ జల్లార్పఁ దలఁచి మనుజు
లుగ్రభవవార్ధి మునుచు నున్నవారు
శీతబాధానివృత్తికే చెనఁట యైన
నిజగృహంబున కగ్గి నంటించికొనునె? ౩౮

,, ఒక్కచో మిక్కిలిగఁ గూడియుండు ద్రవ్య
మునకు నృపుచేతనో తస్కరునివలననో
నాశము ధ్రువం బమితభోజనంబుచేతఁ
గల్గవే? వాంతులో విరేకముల గములో? ౩౯

సీ॥ అనుభవించి తజ్యింపఁగనైనఁ యర్థ
ములు సుఖాభాసమును గూర్పఁ గలుగుచున్న
వవియె పూర్ణంబుగా వీడ నైనవగుచు
శాశ్వతానందకరణదక్షంబు లగును. ౪౦

సీ॥ భూరితృష్ణావశుం డగు పురుషుఁ డవనిఁ
గన్న [illegible] బ్రతిమాలు కాళ్లఁబడును
[illegible] పూనినవానివోలె
కడ [illegible] మెల్ల నిత్యంబు గలయఁదిరుగు. ౪౧

శ్లో॥ జననాదృష్టాత్పితరౌ
పుత్రాజ్జామాతరో వ్యయాదృష్టాత్
కలహాదృష్టాద్జ్ఞాతయ
ఇతి నిర్ణీతే కిమేష్టవ్యమ్. ౯౦

,, స్వపితుః పరలోకాయ
స్వాయమనుదివసం యదాచరతి
క్రియతామివ ముపమానం
కిం నాలం పుత్రవైరాగ్యే. ౯౧

,, అననుగతే దారిద్ర్యే
కిమనుగతం లక్షణం దృష్టమ్
కామస్యాపరిపూర్తౌ
కృపణం జగదాచతుర్వదనాత్. ౯౨

,, నఖలు ధనత్వంజాతి
ర్యస్య యదిష్టం తదేవ తస్య ధనమ్
తత్త్వదివ పామరాణా
మాకించన్యం ధనం విదుషామ్. ౯౩

,, స్వీక్రియతే యది తృష్ణా
స్వీకర్తవ్యం జగత్సమస్త మపి
స్వీక్రియతే యది శాన్తిః ౯౪
స్వాత్మాపి స్వస్య భవతి న వా.

కం॥ పితరులు జనిభాగ్యంబున
సుతు లల్లుండ్రును వ్యయంపు సుకృతంబునఁబో
రితపుఁగలిమి జ్ఞాతులు నీ
గతి నిర్ణయ మగుట నేది కాంక్షితమింకన్?. ౮౦

కం॥ జననుని పరసుఖమున కై
యనుపద మెది తా నొనర్చు నది పోల్చుకొనం
జను పుత్రుల వైరాగ్యం
బునఁ దనర్చు జాలు నదియె మూర్ఖత నడపన్. ౮౧

గీ॥ అననుగత మైన లేమియం దనుగతంబు
లైన లక్షణవరము లే మరయఁబడియె?
పోలఁజూడ వాంఛాఽఽపరిపూర్తియందు
నలువపర్యంతమును కృపణము జగంబు. ౮౨

గీ॥ జాతికాదు ధనత్వము జగతి నెందు
నెది యెవని కిష్ట మతని కయ్యది ధనంబు
త్యాజ్యములె ద్రవ్య మని పామరుండు దలఁచుఁ
దలఁచు విజ్ఞాని లేమియే ధనమటంచు. ౮౩

గీ॥ ఆశయే ముఖ్య మనుతలం పైనయేని
జగము సకలము చేకొనం దగును నీకు
శాంతియే ముఖ్య మనుచు నెంచంగ నైన
దుదకు నీ దేహ మేని నీయదియె! కాదొ!. ౮౪

శ్లో॥ ప్రాదేశమాత్రముదరం
పరిపూరయితుం కియానయం యత్నః
చులుకేనాంభః పాతుం
ఖనితవ్యః కిం తడాగో౽పి. ౪౫

,, యద్దాతారం వశయతి
యత్పరిజనమస్యసా స్వయతి
యదపత్రపతే నాస్తి
భాణీ లాభః స కస్యసమః. ౪౬

,, వన్ధ్యాస్త్యా హ్యస్తరుణీం
జరతీతి పరిత్యజన్తి బహుపుత్రామ్
అపి నిన్దన్త్యల్పసుతాం
కాగృహిణీ కామినాం హృద్యా. ౪౭

,, యామార్ధా మసంస్కారాద్
యామద్వయ మనశనాచ్చ సువ్యక్తే
శారీశే సాన్ద్రయో
భినివిశన్తే కియన్మూర్ఖాః. ౪౮

,, మదనస్యాజ్ఞాకరణే
మన్యే జగదఖిల మేకరూపమిదమ్
తిర్యఞ్చ ఇతి నరా ఇతి
దేవా ఇత్యన్యతో౽భేదః. ౪౯

గీ॥ పట్టెడన్నముతోఁ బూడునట్టి పొట్టఁ
దనుప లోకు లొనర్చు యత్నంబు చూడ
పుడిసెడు జలంబుఁ గొన నిచ్చపడి తటాక
ఖననమున కుద్యమించెడు కరణి తోఁచు ౪౫

గీ॥ సిగ్గుటుట దాతను పశువుఁ జేసికొనుట
తత్పరిజనులఁ గూర్చి సాంత్వనము సేఁత
యనెడు నీ మాటిచే పొంద నైన లాభ
మిందు దేనికిఁ దుల్యమో యెఱుఁగరాదు. ౪౬

గీ॥ పలుకుచున్నారు తరుణిని వంధ్య యనుచు
వీడుచున్నారు బహుసుతఁ వృద్ధ యనుచు
నల్పమత నైన నిందింతు రకటఁ వీరి
కెట్టి గృహిణులు హృద్యలో యెఱుఁగరాదు. ౪౭

గీ॥ జా మొకండు సంస్కారము లేమి రెండు
జాము లశనంబు లేమిని సన్నగిల్లు
దేహ సౌందర్యసంపత్తిఁ దెలియలేక
దీనిఁ గైసేతు రేలొకో! ధీరహితులు. ౪౮

గీ॥ పంచబాణుని ముదలఁ బాలించునపుడు
దృశ్యమగు విశ్వమఖిలంబు నేకరూప
కంబె, పశువులు నరులును గ్రతుభుజులును
ననెడు భేదముమాత్ర మన్యంబు సుమ్ము. ౪౯

వై రాగ్య మ్

శ్లో॥ యాన్తి శుచ మకృతదారా
ద్వైభార్యాణ నేతి కృతదారాః
తే పరదారా నేతి
స్త్రీభి స్పృష్టా న పశ్యామః. ౫౦

,, శుక్ల విమోక్ష స్థానం
మలమూత్రత్యాగ దేశవ త్కానుపి
స్త్రీయ ఇతి విధినా విహితం
కియ దత్ర జనా నిమజ్జన్తి. ౫౧

,, వేదానధీత్య విధివ
న్మీమాంసిత్వా తదర్థం చ
దారాః కర్తవ్యా ఇతి
కే నేదం ప్రహసనం కథితమ్. ౫౨

,, అశ్నీత పిబత ఖాదత
జాగృత సంవిశత చలత తిష్ఠత వా
సకృదపి చిన్తయతాన్తః
సావధికో దేహబన్ధ ఇతి. ౫౩

,, కిం విజితవ్యా పృథివ్యా
కిం కాఞ్చనభూభృతా కరస్థేన
కిం దివ్యాభి స్త్రీభి
ర్మర్తవ్యే బ్రహ్మణాలిఖితే. ౫౪

గీ॥ అకృతదారుఁడు పెండ్లి కై యలమటించు
నరయఁ గృతదారు డిద్ద ఱిల్లాండ్ర కొఱకు
వాఁడు పరదారకొఱకు నై పరితపించుఁ
గామినులతోడఁ దృప్తుఁడు గానరాఁడు. ౫౦

గీ॥ తలఁప మలమూత్రవర్గసస్థలము వలెనె
చెలువ లను శుక్ల మోచనస్థల మొకండు
బ్రహ్మ నిర్మించెను నిరంతరంబు దాన
నుర్విజను లెంతగా మున్గుచున్నవారు!. ౫౧

గీ॥ అంచితంబుగ నిగమము లభ్యసించి
వాని మీమాంసచేసి యే ప్రాజ్ఞుఁ డెలమిఁ
బల్కె నద్భుత మీదృశ ప్రహసనంబు
దారపాణిగ్రహంబు కర్తవ్య మనుచు!. ౫౨

గీ॥ తినుఁడు త్రావుఁడు భక్షించుఁడును నిలుండు
కూరుచుండుఁ డేగుఁడు మేలికొనుఁ డదేని
సలుపుఁ డెద నొక్కమారు ఱేనిఁ దలఁచికొనుఁడు
తనువు నిరవధికంబు గా దనుచు జనులు. ౫౩

గీ॥ పృథ్వి సర్వంకషముగ జయింపనేమి?
హేమగిరి కరస్థము సేయ నైననేమి?
సుందరాంగుల దివ్యులఁ బొందనేమి?
ఫాలమున మృతిఁ బంకజోద్భవుఁడు వ్రాయ. ౫౪

వైరాగ్యమ్

శ్లో॥ దుఃఖేనోపార్జ్యాన్తే
పాల్యంతే ప్రత్యహం చ లాల్యన్తే
వామాః స్త్రియో విమూఢై
రుపభుంజానాః సుఖం ద్విగుణమ్ ౫౫

,, జీవతి కతిచిన్ని మిషా
న్కతిచి త్తేషు శ్రుతీనధీత ఇవ
తావత్యేవాకులయతి
తన్త్రాణి నవానిచాతను తే. ౫౬

,, స్వల్పో జీవనకాలః
స్వల్పా ధీః పరిచయః స్వల్పః
తదపి తరేమ కథంచి
చ్ఛ్రుతయో యది నోపజాయన్తే. ౫౭

,, కుత ఆగతం నజానే
క్వానువా గంతవ్య మిదమపి నజానే
సంచరసి క్వేదానీం
సంసారపథే మహాత్తమసి. ౫౮

,, తమసా వృతాశ్చరన్తః
సవిధేదూరే చ నావయన్యథాన్
అవయన్త తు విస్పష్టం
వదతి శిరస్యభిహా తే మూఢాః ౫౯

ఆ. వె. ద్విగుణసుఖము ననుభవించు సుందరు లైన
చెలుల జడులు దుఃఖములకు నోర్చి
గడనఁ జేసి నిరత మెడలేక పాలించి
యెనర బుజ్జగించు చున్నవారు. ౫౫

గీ॥ కొన్ని నిముసములే బ్రదుకునది దానఁ
గొన్ని శ్రుతు లభ్యసించుట నన్ని నూత్న
తంత్రచింతనమునఁ గొన్ని తలఁపఁ దత్త్వ
యోగదక్షతఁ దుదముట్టు చున్నవకట!. ౫౬

గీ॥ బ్రదుకునది కొద్ది శేముషీబలము లవము
పరిచయంబును బహుతరస్వల్ప మకట!
శ్రుతులె కల్గక యుండినచో నెటేని
కష్టమున నైనఁ దరియింపఁగలమొ యేమొ?. ౫౭

కం. ఎటనుండి వచ్చితివొ నీ
వెటకుం జనఁ దగినయదియొ యెఱుకపడ దహో.
చటులాంధకారబంధుర
కుటిలభవాధ్వమునఁ జిక్కి క్రుమ్మరె దిచటన్?. ౫౮

గీ॥ సన్నిహితములనే దవిష్టముల నేనిఁ
దెలియఁజాలఁడు చీఁకటిఁ దిరుగు జడుఁడు
తలకుఁ దాఁకినయపుడు మాత్రము గ్రహించు
స్పష్టతరముగ వస్తుతత్త్వము నిదంచు. ౫౯

వైరాగ్యమ్

శ్లో॥ నిమిషస్త్యత్రతరుణ్యా
స్సత్రతరుణ్యో ననిమిషన్తి
ఈదృశోఽపి విశేషః
స్వర్గః స్వర్గ ఇతి కిం తత్ర. ౬౦

,, కోపో మైత్రావరుణే
శాపో వా శాకినీశస్యమునేః
సంస్మర్యతే యది సకృ
చ్ఛత్రోరపి మాస్తు శక్రపదమ్. ౬౧

,, గచ్ఛత్వమరావత్యాం
గచ్ఛతు చతురాననస్యవా నగరే
పునరాగంతవ్యం యది
పుంసా కిం సాధితం భవతి. ౬౨

,, భుక్తా బహవోదారా
లబ్ధాః పుత్రశ్చపౌత్రశ్చ
నీతం శతమప్యాయుః
సత్యంవద మతఽమస్తి మనః. ౬౩

,, విక్షేపమాత్రభావా
న్విషయా న్స్పృశ్యన్కరోతి కో మమతాం
నశ్వదవస్థావన్నం
కః క్రీణీతే ధనైరశ్నమ్. ౬౪

గీ॥ తను మొగిఁ జెప్పెద రచ్చటి కాంత లచటి
నెలఁతలు మొగుడ్ల రిదియె విభేద మరయ
సర్వజనులను స్వర్గము స్వర్గ మనున
దింతకంటెను నచట వే ఱేమి కలదు?. ౬౦

గీ॥ గౌతమమహర్షి శాప మగస్త్యరుషయుఁ
బఱి నొకమఱి స్మరియింపఁ బడియె నేని
కలుగకుండెను గాపుత కానివాని
కేసఁ గలయందు నైన దేవేంద్రుపదము. ౬౧

గీ॥ పొందెదును గాక దేవేంద్రు పురవరంబుఁ
బొందెదును గాక వైరించిపురవరంబు
మఱల రా నైన ద్రైనచో మనుజుఁ డేమి
కార్యమును దాను సాధింపఁ గలిగినట్లు?. ౬౨

గీ॥ భార్య లెందఱో యనుభవింపంగఁబడిరి
పుత్రులును బౌత్రుఁ లెందఱో పొందఁబడిరి
గడచె నూఱేఁడు లైన నిక్కము వచింపు
మింక నైనను చావు నీ కిష్టమేమొ?. ౬౩

గీ॥ ప్రబలవిశ్లేషణస్వభావమున నెలయు
విషయములయందు మమత నే విబుధుఁ డూను?
చావునకుసిద్ధ మైన యశ్వము నెవండు
కొనఁగఁ బాల్పడు? రొక్కంబుఁ గుమ్మరించి. ౬౪

వైరాగ్యమ్

శ్లో॥ అన్నాభావే మృత్యుః
శాలిభి రన్నాని శాలయో వృష్ట్యా
వృష్టి స్తపసేతివద
న్నమృత్యావే త త్తపశ్చరతు. ౬౫

,, కిం నవిగృహ్ణన్తి మనః
కిం నభజన్తే జనాః శివమ్ శరణమ్
అభిసంధిభేదమాత్రా
న్మోక్షోపాయే నబధ్యన్తే. ౬౬

,, భోగాయ పామరాణాం
యోగాయ వివేకినాం శరీరమిదమ్
భోగాయ చ యోగాయ చ
న కల్పతే దుర్విదగ్ధానామ్ ౬౭

,, బ్రాహ్మణచణ్డాలా ఇ
త్యాహా మను ర్యన్నమహాపధికారాః
భవమార్గణమహాపధికా
నధికృత్త్యైవ ప్రవృత్తం తత్. ౬౮

,, ఏకద్వ్యాత్రిక్షితిపతిషు
ద్విత్రా దేవేషు పంచషా ద్రుహిణే
ఏకావన్తో జగతి
బ్రహ్మానందాణవస్యకణాః ౯౬

గీ॥ భోజనాభావమునఁ జావు భోజనంబు
పైరుచే నది వానచే వాన తపము
వలనఁ గల్గెడు నని పల్కువాఁడు తపము
జేసెడునుగాక మృతిని నిర్జించుకొఱకు. ౬౫

గీ॥ నీలగళుపూజయును మనోనిగ్రహంబు
వారక కనయమ్ము సల్పుచున్నారుగాని
తలఁప నభిసంధిభేదమాత్రమున ముక్తి
హేతు వగుచున్నయది బంధహేతుకంబు. ౬౬

కం॥ భోగార్థము పామరునకు
యోగార్థము తత్త్వవేది కుపయోగించున్
భోగమునకు యోగమునకుఁ
దాఁ గా దపఘనము దుర్విదగ్ధున కెప్పుడున్. ౬౭

గీ॥ అల్ల మనువు మహాపధికాగ్రగణ్యు
లవని దేవచండాలురం చనినమాట
ఘోరభవమార్గనిరతసంచారిజనుల
మనసునం దుంచికొని వచించిన దెసుమ్ము. ౬౮

గీ॥ పరమ మైన బ్రహ్మానందవార్ధికణము
లవనిపులయం దొకటి రెండు దివిజులందు
రెండుమూఁడయిదాఱు విరించియందుఁ
దలఁప జగమున నింతమాత్రముగఁ గలవు. ౬౯

వైరాగ్యమ్

శ్లో॥ అతికలుష మానసనశ్వర
మాపాతస్మరణ మస్థిలాంఛకరమ్
అపి హృష్యన్తి జనాః
కథ మవలమ్బ్య జ్ఞానఖద్యోతమ్. 20

,, ప్రయుతం నియుతంవాపి
ప్రదిశన్తి ప్రాకృతాయ భోగాయ
క్రీణన్తి న బిల్వదళైః
కైవల్యం పంచషైః మూఢాః. 21

,, అజ్ఞానే నాపిహితే
విజ్ఞానే కమఠ కింకురుతే
వికలే చక్షుషి తమసా
వ్యాదాయ ముఖం కిమీక్షేత. 22

,, యావత్కాలచేష్టన్తే
తావత్పాశేన బధ్యతే గ్రంథిః
నిభృతం యది వర్తన్తే
కాలేన స్రంసతే పాశః 23

,, ఉపరుద్ధన్తి శ్వాసా
న్మనయో నాశ్నన్తి నపిబన్తి
స్థాయంతే కిం మునయః
కణ్ఠేకుర్వన్తి కనకపాశ మిమే. 24

గీ॥ పాపభూయిష్ఠమను నోటఁబలుకరాని
దాపసనాశకము క్షణప్రకాశకంబు
జ్ఞానఖద్యోతలేశము నూని జనము
లేలొకో! సంతసిల్లెద రెలమి బొంది? ౭౦

గీ॥ ప్రాకృతము లైన భోగము ల్వాడయు కాంక్షఁ
జెలఁగి ధన మెంత యేని వెచ్చించుఁగాని
బిల్వదళము లైదాఱును పిడువలేదు
ముక్తికొఱ కేమి పాపమో! మూఢగణము. ౭౧

గీ॥ జ్ఞాన మజ్ఞానపిహితంబుగాఁగ పురుషుఁ
డరసి సత్కర్మ మేమి తా నాచరించు?
కాఱుచీఁకటిచేఁ గన్నుగానసవ్వా
డరయఁగలఁ డెద్దినోరును దెఱచియైన?. ౭౨

గీ॥ ముడివడిన త్రాడువట్టి లాగెదుకొలంది
బిగిసి కొనియెడునే కాని వీడిపోదు
కదపకుండిన చో కొంత కాలమునకు
సడలి యాముడి వీడిపోయెడు తనంత. ౭౩

గీ॥ శ్వాస మరికట్టుదురు భుజింపరును ద్రావఁ
బోరని నుతింపఁబడు చున్న వారుగాని
కనకభూషలు మెడఁదాల్చి రని నుతింపఁ
బడుచు నున్నారలేమి! పావనులు మునులు. ౭౪

వైరాగ్యమ్

శ్లో॥ బాహ్యాగతాగతశీలా
ప్రాణస్య శ్వాసలక్షణా వృత్తిః
కథయతి మనసోవృత్తిం
కులటేవ కులస్త్రియం ముగ్ధామ్. ౮౦

,, అతిగమ్భీర మనాదిః
మక్షోభ్య మదృష్టపార మాఖిల స్య [illegible]
అవిరలతరంగసంకుల
మైక్షిషి విజ్ఞానసాగరం మహాత్మ [illegible] ౮౧

,, ఘోరం భవ మపహాతుం
కతిచి దఘోరం భవం ప్రపన్నాస్తు
సంసరణకాతరాణాం
సంసరణం శామ్భవీ భక్తిః. ౮౨

,, పాశో యది మోక్తవ్యః
పశుపతి శేవానుసర్తవ్యః
న ఖలు వ్యతిముచ్యన్తే
పశవః పాశేన సంబద్ధాః. ౮౩

,, అలమల మనుభూతాభి
ర్నారాణ్యభి రలమస్తు [illegible]
భవితవ్యం యది నిత్యేన
దధతాం వ్రాతుః [illegible]. ౮౪

గీ॥ బాహ్యగమనాగమనశీల శ్వాసలకు
నాంతరము ప్రాణవృత్తి నిత్యమును మాన
సమును సైతము దుర్విషయముల కీడ్చు
జారిణీ సుముగ్ధ యగు కులసతినివోలె. ౮౧

గీ॥ ఎడములేని వళుల సుడి వడెడునదియు
దాటరానిది కడునగాధంబు నంతు
కొలకయును లేనిది కదల్పఁ గానియదియు
నైన దార్ఢ్యాల మహితవిజ్ఞానజలధి. ౮౨

గీ॥ ఘోరభవవిముక్త్యర్థ మఘోరభవస
మాశ్రయము సేయుదురు కొంద ఱనఘమతులు
సంసరణకాతరాత్ముల జనములకును
శాంభవీభక్తియేసుమీ సంసరణము. ౮౩

గీ॥ పాశముక్తి నపేక్షించువారి కెల్ల
పశుపతియె యోగ్యుఁ డనుసరింపంగ నెపుడుఁ
బాశబద్ధంబు లైనట్టి పశుగణములు
తాముగా నెన్నఁడే విడుదలను గనవు. ౮౪

గీ॥ చాలు ననుభూతపూర్వాలు జననిజనకు
లట్టు లుంచుటయే ముఖ్యమగునయేని
జననిసగమును జనకుఁడుసగము నగుచు
ననువు పడియెదుగాక నిత్యముగ నాకు. ౮౫

శ్లో॥ [illegible] ...దేవాః
స్వామిని యేషాం న దుర్భిక్షమ్
జాతు నజానీమో వయ
మేకమపి స్వామినం పూర్ణమ్.   ౧౫

" సన్తు బృహన్తో దేవాః
కిన్తు సతాన్మన్తు మీహతే చేతః
ఆధ్యవదాన్యాన్యాయా
దన్తకజకమేవ చిన్తయతే.   ౧౬

" నిధ్యాయసి విషయసుఖం
సధ్యాయసి విషమమస్యపరిపాకమ్
బన్ధం తమేవచిన్తయ
బన్ధ్యం మోక్షం చ యః కురుతే.   ౧౭

" సదనం గురూపసదనం
చరణం పఞ్చాక్షరీపురశ్చరణమ్
ధన సఖిలామనిరోధన
మత్యాశ్రమవర్తినాం హంసానామ్.   ౧౮

" స విధి యత్ర త్తే విదధతి
స ప్రతిషేధో యతో నివర్తన్తే
సోపనిషద్యద్భ్రువతే
శైవాశ్రమవర్తినో ధీరాః   ౧౯

గీ॥ స్వామి దుర్భిక్ష [illegible] నెవ్వరికి [illegible]
వసుధ బహుదేవతలు గలవారె ధన్యు
లే యొకప్పుడు నేని సుస్థిరుంగ మకట !
సర్వ సంపూర్ణుం [illegible] స్వామి [illegible]. ౮౫

గీ॥ ఘనులు దేవులు పెక్కురు గలుగనిమ్ము
వారలకు మ్రొక్కంగా [illegible] [illegible]
సమధికాధ్యాత్మ [illegible] చేసి
యంతకాంతకు నొకని [illegible] [illegible]. ౮౬

గీ॥ విషయసుఖమును మిగుల భావింతుగాని
దానంబొడము [illegible] దలంపలేవు
జీవులను బంధముక్తులం [illegible]
పరమబంధువు నొకని [illegible] స్మరణసలుపు. ౮౭

గీ॥ ఆశ్రమాతీతు లైన [illegible]మహులకు
సంతతగురూపసదనమే సదనవరము
నిరత పంచాక్షరీ పురశ్చరణ చరణ
మనయ [illegible]లాషసన్నిరోధనము ధనము. ౮౮

గీ॥ [illegible] లై వాశ్రమప్రవర్తకులు ధీరు
లేవిధి విధింతు రది విధి యోగివారు
[illegible] రది [illegible]దాత్మ్య మేది
చే [illegible] నిషేధ మెప్పుడు. ౮౯

శ్రీ రాగమ్

శ్లో॥ కా తే కాంతా కస్తే పుత్రః
సంసారో௨యమతీవ విచిత్రః
కస్య త్వం కః కుత ఆయాతః
తత్త్వం చింతయ తదిహ భ్రాతః ౧౧

„ త్యజ సంసారమసారం
భజ శరణం పార్వతీరమణమ్
విస్మరసి కిం శ్రుతిశిఖరం
విశ్వమిదం తవ నిదేశకరమ్. ౧౦

„ భవ్యమభవ్యం వా నః
ప్రలిఖతు వేధాః సుదుర్మేధాః
సవ్యమసవ్యం వా న
శ్చరణం శరణం మహేశస్య. ౧౨

„ వేధాః కథం హరిః కథ
మితి తు ప్రశ్నే వయం మూకాః
శివమేకం జానీమ
స్తస్మాదన్యం న జానీమః. ౧౩

„ దారుణ మసిపత్రవనం
దారుణతమ మంధతామిస్రమ్
కా వా తతః క్షతి ర్నః
శైవా వయమాచతుర్వదనాత్. ౧౪

౮౮

గీ॥ తలఁప విశ్వంబునకుఁ దళ్లిదండ్రు లెవ్వ
రెవ్వరు నియంత అదియెట్టి దిదియు నెట్టి
దనెడుభేద మ స్తంగత మగుచునుండ
నింకఁ బ్రశ్నింప నవకాశ మేమిఁ కలదు? ౯౦

గీ॥ విగతసారసంసారము వీడికొనుము
శరణుపొందుము పార్వతీశ్వరు పదంబు
ననయమును నమ్ము ముపనిషదర్థజాల
మపుడు విశ్వము నీయాజ్ఞ ననుసరించు. ౯౧

గీ॥ మంచియో చెడ్డయో బుద్ధిమాలినట్టి
బ్రహ్మ మా ఫాలతలమున వ్రాయుఁగాక
శంభు వామాంఘ్రియో లేక సవ్యపదమొ
శరణ మగుచున్న దంతియేచాలు మాకు. ౯౨

గీ॥ ఎట్టిఁడు విరించి (శ్రీ)విష్ణు వెట్టియాతఁ
డనెడు ప్రశ్నకు మూఁగల మగుదు మేము
నడయు శివు నొక్కరుని యెఱుంగుదుముగాని
యెఱుఁగము శివేతరం బెద్దియేని మేము. ౯౩

గీ॥ అరయ నసిపత్రవన ముగ్ర మైననేమి?
అంధతామిస్ర మత్యుగ్ర మైననేమి?
బ్రహ్మవఱకు శివస్వరూపముగఁజూచు
వారలకు మాకు భయమేమి? వానివలన. ౯౪

వై రా గ్య మ్

శ్లో॥ కృతదీక్షో ఘోరమన్త్రో
కులకూటస్థో భరసాధజః
విద్యేశ్వరేషు కశ్చన
పితామహో న ఇతి విభ్రమ్యః ౯౫

,, కలహః కదాపి నాస్తీతి
కలితశరీరైక్యయోః శివయోః
అహమస్మ్యహమస్మీతి
ప్రాప్తః కలహో మమాత్మనః. ౯౬

,, నరకాణ్యపి న భోగా
న్నారాధయాయాపి నాన్యసురాన్
మన్యన్తే కతిచిదమీ
మాహేశ్వరమాశ్రితా యోగమ్, ౯౭

,, జ్ఞాతుం హాతుం విషయం
శ్రోతుం మన్త్రం గృహీతుమాత్మానమ్
వత్సా యది నహి ఘటతే
తత్సాధయతామిముక్త్యాయ. ౯౮

,, సాంఖ్యం యోగో నియమా
భక్తిః కర్మ ప్రపత్తిరితి
ఏకత్ర సకల నీతి
ర్దైవలమవిగున్యేకత్ర. ౯౯

సీ॥ వంశకూటస్థుఁ డగు భరద్వాజమౌని
తిలక మగ్రయజ్ఞోచిత దీక్షితుండు
ఘనుఁడు విద్యేశ్వరులలో నొకానొకండు
మాకు తాతయటంచు నమ్మకము మాకు. ౯౫

గీ॥ ఎన్నఁడే పోరు కూడదం చేక దేహు
లైన గొరిశులకు నేను నే సటన్న
దారుణం బగు కలహ ముత్పన్న మయ్యె
బ్రత్యహంబును మామకరక్షణమున. ౯౬

గీ॥ భోగములకన్న నరకముల్ బొరయ వనుచుఁ
బొనరరు నరాధములనన్న దనుజు లనుచుఁ
దలఁచుచున్నారుసుమ్ము కొందఱు నికాము
ఘనమహేశ్వర యోగసంకలితమతులు. ౯౭

గీ॥ ఆత్మతత్త్వము నిట్టిదటం చెఱింగి
విషయ సంగ్రహావాంఛలు వీడఁజేయ
నీకు సామర్థ్యమే లేనిచోఁ గుమార!
పొమ్ము శీఘ్రమ్ముగా నవిముక్తమునకు. ౯౮

తే॥ భక్తి నియమములు ప్రవృత్తికర్మంబులు
యోగసాంఖ్యములును నొక్కటెత్తు
శాశ్వత ప్రమోదసామ్రాజ్య మవిముక్త
మొక్కటియును దలఁప నొక్కయెత్తు. ౯౯

వైరాగ్యమ్

శ్లో॥ బద్ధః క స్తే వక్ష్యతి
ముక్తో ముక్తిం నజానాతి
యాస్యసిచేదవిముక్తం
జ్ఞాస్యసి విశ్వేశ్వరస్యముఖాత్. ౧౦౦

,, న గృహీతం శ్రుతిహృదయం
న చ నిగృహీతం పరిప్లవంహృదయం
ఇచ్ఛామి చ ధామపరం
గచ్ఛామి చ విశ్వనాథపురమ్. ౧౦౧

ఇతి శ్రీమద్భారద్వాజకులజలధికౌస్తుభ నీలకంఠమతస్థాపనాచార్య చతురధికశతప్రబన్ధనిర్వాహాధిక మహావ్రతయాజి శ్రీమదప్పయ్యదీక్షితసోదర చారుదీక్షితపౌత్రేణ నారాయణదీక్షితాత్మజేన భూమిదేవీగర్భసమ్భవేన శ్రీ నీలకంఠదీక్షితేన కవినా విరచితం వైరాగ్యమ్

సమాప్తమ్

ఓమ్ తత్సత్

గీ॥ ముక్తుఁడే ముక్తివివరణంబును వచింపఁ
జాలనప్పుడు బద్ధుఁ డేసరణి నోడువు?
నరుసుదువయేని యవిముక్త మచట నీకు
విశ్వనాథుఁడె వినుచుఁ దద్విషయ మెల్ల. ౧౦౦

గీ॥ శ్రుతుల విషయము లవమే నెఱుంగఁబడదు
పర్వులెత్తెడు హృదయముం భద్రపడదు
వాంఛ సేయుచునున్నాఁడ పరసుధామ
మరుగుచున్నాఁడ విశ్వేశు పురవరంబు. ౧౦౧

కం. భక్తిమెయి నీలకంఠ
ప్రోక్తము వైరాగ్యశతకమును సరసపుటాం
ధ్రోక్తుల నంటిని సత్యా
సక్తుండను రత్నకవిని సజ్జనహితుఁడన్. ౧౦౨

కం. (శ్రీ) నీలకంఠమఖి వి
ద్యానిధి కృపకలిమి నహరహం బిది బుధసం
తానామోదాశ్రుసరి
ద్వానీరంబగుచు జగతి వర్ధిలుగాతన్. ౧౦౩

ఇది శ్రీరామచంద్రకరుణాకటాక్షలబ్ధ సరసకవితాధురీణహరిత మునీంద్ర గోత్ర పవిత్ర మక్కపాట్యన్వయాబ్దిచంద్ర నాగమాంబా వేంకటాచలపుత్ర బుధవిధేయ వేంకటరత్న నామధేయ ప్రణీతం (ఆంధ్రీకృతం) బయిన వైరాగ్యము సంపూర్ణము

ఓం. తత్సత్.

తప్పు ఒప్పుల పట్టిక.

పేజి	పద్యం	తప్పు	ఒప్పు
1	1	విజగీషు	విజిగీషు
	3	ఉచ్చై	[illegible]
3	2	తడబాటు	[illegible]
5	8	సట్టమునకు	[illegible]
	10	యోగమార్గరతు	యోగమార్[illegible]
14	35	స్తుసంస్తు	[illegible]
25	57	[illegible]	[illegible]
38	93	రోమూ[illegible]	రోమూ[illegible]
39	92	నేగడు	[illegible]
	95	కుజనతతికి	కుజనతతికి
40	90	హృన్మదయం	హృదయం
50	5	సన్నేహా	[illegible]
51	6	[illegible]	[illegible]
54	19	[illegible]	[illegible]
57	24	[illegible]భముల	[illegible]భముల
60	30	నిత్యవస్తు	[illegible]
62	38	అత్యాగస్త	[illegible]
63	36	చెనటు	[illegible]
	37	వాంతులో	[illegible]
65	48	విజాని	విజ్ఞాని
71	45	విమూ[illegible]	[illegible]